

Sámi allaskuvla

Sámi University of Applied Sciences

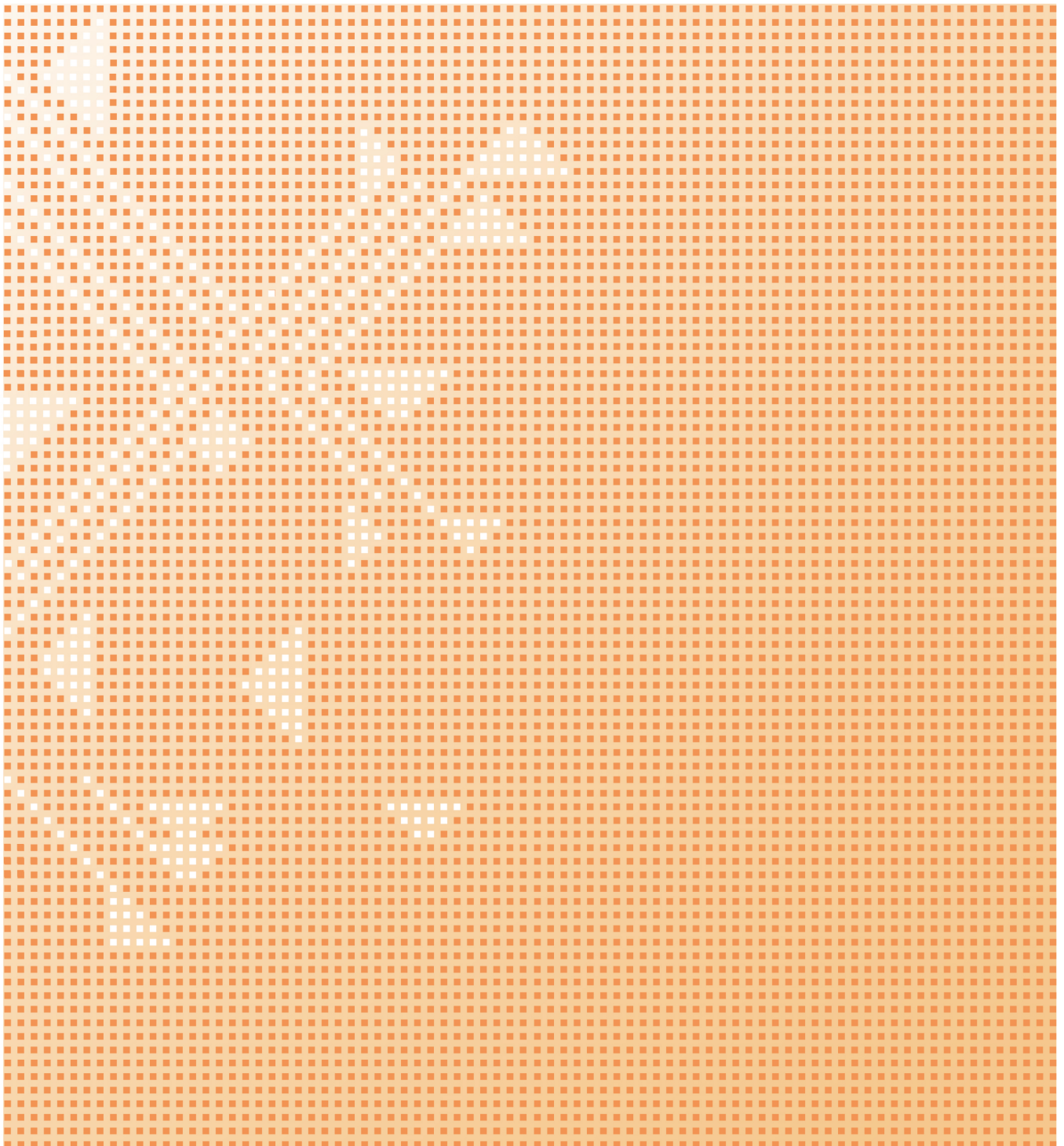
Vásihit, guorahallat, čiekŋudit ja oahppat

Oahpaheaddjit ja čiekŋalis oahppan sámegeielfágas

Elena Aslaksdatter Skum

Sámi vuodđoskuvlaoahpaheaddjioahpu masterbargu, 2021

Čoahkkáigeassu

Dán masterbarggu fáddá lea movt oahpaheaddjit sáhttet bargat dan guvlui ahte dáhpáhuvvá čiekŋalis oahppan sámegeoloahpahasas, movt sii ráhkkanit oahpahussii oahppoplána vuodul ja čiekŋalis oahppama olis ja movt sin ipmárdus čiekŋalis oahppamis fievrriiduvvo oahpahussii. Dutkangažaldagaid bokte guorahalan movt oahpaheaddjit sáhttet sihkkarastit ahte dáhpáhuvvá čiekŋalis oahppan sámegeielfágas ja sámegeoloahpahasas skuvllas. Mun guorahalan movt oahpaheaddjit ipmirdit čiekŋalis oahppama ja movt sii čađahit oahpahusa dainna ulbmilin ahte čiekŋalis oahppan olahuvvo. Mun guorahalan maid movt árbevirolaš máhttu sáhtta leat ávkin giellaoahpahasas ja giela seilluheamis. Váldoteoriját dán barggus leat árbevirolaš máhttu, John Dewey pragmatisma ja sosiokultuvrralaš teorija. Masterbargu lea čađahuvvon kvalitatiiva dutkanmetodain ja dan oktavuodas lean jearahallan guokte oahpaheaddji. Dutkanbohtosiid lean guorahallan teorijaid ja oahppoplána ektui. Čiekŋalis oahppan ii leat ođđa fenomena. Dat lea áiggiid čađa leamaš guovddázis árbevirolaš bargguin ja oahppamis. Fágaodastusas deattuhuvvo čiekŋalis oahppan. Čiekŋalis oahppan lea proseassa mas oahppi máhtta fievrredit máhtu, máid lea oahppan, ođđa dilálašvuhtii. Dutkama vuodul sáhtta lohkat ahte čiekŋalis oahppamis lea nana čanastat árbevirolaš máhttui ja sámegeiela nannemii ja seilluheapmái.

Abstract

The topic for this master's thesis is how teachers can work towards deep learning when teaching Sami language, how they prepare for teaching according to the national curriculum and according to deep education and how their understanding of deep learning is transported to teaching. By the research questions I research how teachers can ensure the possibility of deep learning happening in Sami language subject and Sami teaching at school. I examine how teachers understand deep learning and how they carry out teaching with the aim of achieving deep education. I also examine how traditional knowledge can be useful for language teaching and language preservation. The main theories in this work are traditional knowledge, John Dewey's pragmatism and sociocultural theory. The master's thesis has been carried out on qualitative research methods and in that context, I have interviewed two teachers. I have examined the research results in accordance with the theories and the curriculum. Deep learning is not a new phenomenon. It has throughout the ages been at the center of traditional works and learning. Emphasis is placed on deep learning in the reform of the school curriculum. Deep learning is a process where the student can transfer and use the knowledge, he/she has learned in another context. One can say that deep learning has a strong connection to traditional knowledge and maintenance and preservation of the Sami language.

Ovdasátni

De viimmat! Masterdutkan lea maŋemus oassi vuodđoskuvlaoahpaheaddji-oahpus. Lea sihke buorre ja váivves dovdu, go áigodat Sámi allaskuvllas lea leamaš mávssolaš. Mávssolaš dan dihte go lean oahppan nu olu, go lean dovdan iežan rájiid, čierostuvvan ja boagustan, ja ásahan divrras muittuid ja háhkan máhtu. Mun lean oahppan. Lei fal soaittáhat ahte álgen ohppui 2017 čavčča, muhto dál in gáđa go masterbarggu lean válbmen ja beasan lávket “rávisolbmuid máilbmái”.

Masterbarggu čállin lea leamaš sihke mohkkái, suohtas, mávssolaš ja gáibidan olu návccaid. Giitán informánttaid go leaba juolludan iežaska áiggi, vásáhusaid ja máhtu. Dutkanbarggu livččii veadjetmeahtun čadáhut dudno haga. Giitosat maiddá buohkaide geat leat veahkehan mu dán dutkanproseassas sihke giela dárkkistemiin, fágalaš rávvagiiguin ja buriid fuomášumiiguin.

Earánoamáš giitu váldobagadallái vuosttašamanuensi Ylva Jannok Nutti, go leat veahkehan go lean dárbbasan veahki ja go movttiidahttet go ledjen vuollánan. Leat leamaš lossa beaivvit ja lean áigun bálkestet ruskalihttái olles barggu, muhto don nagodit láidestit mu fas johtui. Don leat bargan dan guvlui ahte mii, studeantat, nákkiimet geargat bargguiguin. Giitán maiddá nuppi bagadalli Nils Øivind Helandera buriid rávvagiid ovddas.

“Buorre guoibmi oanida mátkki”. Dát sátnevájas čilge mu geainnu oktan mu mielstudeanttain, geainna letne giehtalaga vázzán oahppangeainnu šaddat oahpaheaddjin. Ellen Oline, giitu go don leat mu rávven, oahpahan ja leamaš gierdevaš. Du haga ii livčče studerenáigodat leamaš man ge veara. Giitán maiddá buohkaid geat leat movttiidahttán ja dorjon mu studerenáigodagas.

Eanemusat áiggun giitit iežan eatni, gii lea mu ovdagovvá ja gii dagáhii ahte mun álgen oahpaheaddjeohppui. Vaikko buot beaivvit eai leat buorit beaivvit, de aŋkke leat don álo leamaš das. Sihke du jeddehusaiguin, rávvagiiguin ja vehkiin, muhto eanemusat go movttiidahttet mu álgit ohppui.

Guovdageaidnu, miessemánu 18. beaivvi 2021.

Elena Aslakdatter Skum

Sisdoallu

Čoahkkáigeassu

Abstract

Ovdasátni

1	Álggahus	7
1.1	<i>Fáttá válljen</i>	7
1.2	<i>Dutkangažaldagat</i>	8
1.3	<i>Hukseshus</i>	8
2	Teorehtalaš láhkoneapmi	11
2.1	<i>Oahppoplána, sámegielfága ja árbevirolaš máhttu</i>	11
2.2	<i>Čiekŋalis oahppan</i>	13
3	Metodologiija	25
3.1	<i>Dutkanmetoda</i>	26
3.1.1	<i>Kvalitatiiva dutkanmetoda</i>	27
3.1.2	<i>Dáhtaid háhkan</i>	28
3.2	<i>Kvalitatiivvalaš jearahallan</i>	29
3.2.1	<i>Informánttaid válljen</i>	29
3.2.2	<i>Jearahallamiid čađaheapmi</i>	30
3.3	<i>Materiála analyseren</i>	33
3.3.1	<i>Transkriberen</i>	33
3.3.2	<i>Analyserenproseassa</i>	33
3.4	<i>Etihkka</i>	34
3.5	<i>Jáhkkehahttivuohta ja luohtehahttivuohta</i>	38
4	Bohtosat	41
4.1	<i>Čiekŋalis oahppan sámegielfágas</i>	42
4.2	<i>Čiekŋalis oahppan oahppoplána ektui</i>	46
4.3	<i>Movt oahpaheaddjit barget čiekŋalis oahppamin</i>	48
5	Digaštallan	53

5.1	<i>Metoda digaštallan</i>	53
5.2	<i>Bohtosiid digaštallan</i>	54
5.2.1	Čiekŋalis oahppan sámegielfágas	55
5.2.2	Movt oahpaheaddjit barget čiekŋalis oahppamin	60
6	Loahpahus	65
6.1	<i>Konklusuvdna</i>	65
6.2	<i>Dutkamuša mearkkašupmi ja viidásit dutkan</i>	66
	Gáldut	69
	Mildosat	
	Mielddus 1: Miehtan searvat jearahallii	
	Mielddus 2: Jearahallanbagadus	

1 Álggahus

Mun vásihan, mun guorahalan, mun čiekŋudan ja mun oahpan.

Eatni sániiguin mun álggahan masterčállosa, mii lea loahpalaš čálu mu geainnus šaddat sámi vuodđoskuvlaoahpaheaddjin. Mun lean leamaš studeanta Sámi allaskuvllas ja lean gazzan alit oahpu sámi ásahusas, maid mun duođaid doalan árvvus. Mun lean beassan gazzat oahpu sámi birra, sámegeallii ja sámi geahččuovvullus. Dán in livčče sáhtán bargat eará sajis. Mannán čavčča álgen oahpaheaddjibargui. Dán barggus mun lean oahpan olu ja mun lean oahpánuvvan ođđa máilmmiin. Mun lean vásihan beliid oahpaheaddjeámmáhis maid in ovdal dovdan. Mun lean guorahallan movt áššiid čuoavdit. Mun lean čiekŋudan fáttáide. Mun lean oahpan. Mun lean oahpan šaddat sáhkki ja lean oahpan iežan dovdan. Dovdan makkár mun lean oahpeaddjin. Makkár mun lean studeantan. Makkár mun lean olmmožiin. Eatni biigá ja eatni bálgáid čuovvume.

1.1 Fáttá válljen

Mannán čavčča váldui ođđa oahppoplána atnui. Barggus eará oahpaheaddjit hupme čiekŋalis oahppama birra, muhto dat ii riektá čielgan mu oaivái. Mii lea čiekŋalis oahpan ja movt dat doaibmá? Humádettiin oahppásiin ášši birra dovdan dán eambo miellagiddevažžan ja dat ságastallan bovtii mus sáhkki vuodá ja fáddá mu dutkanbargui šattái čielggas. Mun smiehttagohten maid mun áiggušin eambo diehtit čiekŋalis oahppama ektui. Nu mun álgen snuggat, ja nu mun gávden. Fágaodastusas lea čiekŋalis oahpan deattuhuvvon ja bajit oasis oahppoplánas boahtá ovdán ahte skuvla galgá láchit dili čiekŋalisoahppamii vai oahppit ovdánahttet ipmárdusa fága guovddáš elemeanttain ja oktavuodain fágas, ja vai ohppet geavahit fágalaš máhtuid ja gálggaid oahpes ja amas dilálašvuodain (Oahpahusdirektoráhtta 2020a). Dát sánit álggahit geainnu dutkat fáttá čiekŋalis oahppama.

Masterdutkanis mun guorahalan movt oahpaheaddjit ipmirdit ja movt sii barget čiekŋalis oahppamiin. Mun lean gearahallan guokte sámegealloahpaheaddji gullándihti

movt soai leaba vásihan čiekŋalis oahppama ja movt soai bargaba dainna. Dán guovtti oahpaheaddji muitaleapmi lea guovddázis mu dutkamis. Oahpaheddjiid vásáhusaid ja čilgejumiid vuodul lean guorahallan ja giedahallan iešguđet teoriijaid, ja dovddán ahte dá sáhtta leat vuolggasadji dán fáttá viidásit dutkamii sámi geahččanguovllus.

1.2 Dutkangažaldagat

Dán masterbarggus áiggun guorahallat čiekŋalis oahppama ja movt skuvla bargá dainna. Dutkančuolbma lea:

- Movt sáhttet oahpaheaddjit sihkkarastit ahte dáhpáhuvvá čiekŋalis oahppan oahppis sámegeiľfágas ja -oahpahusas skuvllas.

Vuollejearaldagat leat:

- Movt sáhttet oahpaheaddjit ráhkkanit oahpahussii go oahppamis galgá ulbmilin leat čiekŋalis oahppan?
- Movt ipmirdit oahpaheaddjit čiekŋalis oahppama ja movt fievrriduvvo sin ipmárdus oahpahussii?

Dutkančuolmma bokte geahččalan čielggadit makkár vejolašvuodát ja hástalusat oahpaheddjiin leat go galget sihkkarastit ahte dáhpáhuvvá čiekŋalis oahppan skuvllas. Vuollejearaldagaid bokte guorahalan ja suokkardalan movt oahpaheaddjit ráhkkanit oahpahussii gos oahppit galget čiekŋalit oahppat, ja movt oahpaheaddjit ipmirdit čiekŋalis oahppama doahpaga, sisdoalu ja movt dát fievrriduvvo oahpahussii. Dutkangažaldagaid váldoulbmil ii leat gávdnat čielga vástádusa mii leat riehta ja mii lea boastut, muhto sávan ahte dát dutkkus bovttášii beroštumi eambo dutkat, ja livččii ávkin earáide sihke oahpaheddjiide ja studeanttaide.

1.3 Hukseshus

Masterbargu lea guđá oasis. Juohke kapihttalis álggahuvvo oanehis govvidemiin kapihttala sisdoalus, earret álggahusas. Mun lean juohkán kapihttaliid dainna lágiin: Kapihttal 1 lea masterbarggu álggahus. Dán radjai lean čilgen manne ja movt lean válljen dutkanfáttá ja čuolmma. Kapihttal 2 lea teorehtalaš vuodđu. Dán lean juohkán guovtti oassái. Vuosttaš oasis biján fuomášumi odđa oahppoplánii, sámegeiľfágii ja árbevirolaš máhttui. Nuppi oasis čilgen girjjálašvuoda ja ovddeš dutkosa vuodul

čiekŋalis oahppama. Kapihttal 3 lea metodoaassi gos mun čilgen dutkamuša metodaidda ja ákkastalan válljejuumiid dutkanmetoadaidda olis. Dán kapihttalis čilgen metoda sihke materiála háhkamii, materiála analyseremii ja digaštallamii. Loahpas kapihttalis boahdá ovdán dutkama kvalitehta, ehtalaš bealit, jáhkeháhttivuohta ja luohtháhhttivuohta. Kapihttal 4 leat bohtosat ja das mun ovdánbuvttán bohtosiid materiálaháhkamis. Kapihttal 5 lea digaštallan. Dán oasis digaštalan bohtosiid teoriijaid ektui, ja ovdánbuvttán iežan refleksuvnnaid. Kapihttal 6 lea loahpahus gos maddái reflekteren vejolaš viidásit dutkama.

2 Teorehtalaš láhkoneapmi

Dán kapihttalis ovdánbuvttán teoriijaid ja doahpágiid oahppoplánas, árbevirolaš máhtus ja čiekŋalis oahppamis mat láktasit guorahallat oahpaheddjiid čilgejumiid.

2.1 Oahppoplána, sámegiel fága ja árbevirolaš máhttu

Fágaodastusa oktavuodas válđui 2020:s atnui ođđa oahppoplána Norggá skuvllain. Oahppoplána lea huksejuvvon iešguđet osiide. Bajit oasis (Oahpahusdirektoráhtta 2020a), bohtet ovdán vuodđooahpahusa árvvut ja prinsihpat, ja guoská buot fágaid oahppoplánaide. Juohke fágas lea sierra plána, ja juohke plánas čilgejuvvo earret eará fága birra, gealbomihttomearit ja árvvoštallan. Oasis fága birra, boahtá ovdán fága relevánsa ja guovddáš árvvut, guovddášelemeanttat, fágaidrasttideaddji fáttát ja vuodđogálggat. Gealbomihttomearit ja árvvoštallan leat juhkkjuvvon ceahkiide: 2. ceahkki, 4. ceahkki, 7. ceahkki, 10. ceahkki ja vel joatkaoahppu. Iežan dutkanbarggus lean ráddjen barggu nu ahte gieđahalán dušše oahppoplána bajit oasi ja fága *sámegiela vuosttašgiellan*.

Oahppoplánas sámegiella vuosttašgiellan (Oahpahusdirektoráhtta 2020b) vuosttaš oasis čilgejuvvo fága relevánsa ja guovddáš árvvut. Dán oasis deattuhuvvo ahte fága galgá nannet ja ovddidit njálmmálaš ja čálalaš giellagealbbu ja nu galgá oahpahus sihkkarastit ahte oahppit šaddet oadjebas giellageavaheaddjit, ahte gielalaš identitehta ovdána ja ahte sáhttet atnit giela jurddašit, duddjot oaivila, gulahallat ja čatnat oktavuodaid earáide. Oahppit galget oazžut máhtu ja didolašvuoda sámi gielaide, sámi mitalanárbevieruid ja sámi kultuvrra birra vai sáhttet boahteáiggis gáhttet ja ovddidit giela. Sii galget maid oazžut dan ipmárdusa ahte sin sámegiel- ja kulturgelbbolašvuolta lea resursan servodahkii, ja fága galgá sin ráhkkanahhtit boahteáiggi bargoeallimii. Sámasteapmi, lohkan- ja čállingealbbu ovdánahttin, giella vuogadahkan ja vejolašvuontan ja giellagirjáivuolta sámis, leat guovddášelemeanttat ja dehálaš oasis sámegieloahpahusas. Fágaidrasttideaddji fáttát gieđahallet álbmotdearvvašvuoda ja birgema, demokratiija ja mielborgávuolta ja guoddevaš ovdáneapmi. Vuodđogálggaid vuolde leat njálmmálaš gálggat, máhttit čállit, máhttit lohkat ja digitála gálggat, mat galget leat vuodđun go bargá fágain. (Oahpahusdirektoráhtta 2020b.)

Oahppoplána bajit oasis (Oahpahusdirektoráhtta 2020a) boahtá ovdán ahte skuvla ja oahpaheaddjit galget oahpahas atnit árvvuid, giela ja kultuvrra guovddáš oassin. Sámi skuvllat galget láchit oahppandili nu ahte oahppit ožžot oahpahusa mas sámi árvvut ja sámegeiella, sámi kultuvra ja servodateallin lea vuodđun. Sámi skuvllas lea dehálaš ahte lea buotsámi perspektiiva ja álgoálbmotperspektiiva. Dat mielddisbukta deattuhit materiála ja vuoiŋŋalaš kulturárbbi dego árbevirolaš máhtu, duoji, sohka- ja bearašgaskavuodaid. Bajit oasis boahtá maid ovdán ahte skuvla galgá addit ohppiide kultuvrralaš ipmárdusa, ja galgá veahkehit ahte juohke oahppi sáhtta ovdánahttit iežas identitehta fátmasteaddji ja girjás searvevuodas. Ipmárdus kultuvrras ja historjjás lea mearkkašáhtti ohppiid identitehta ovdáneapmái ja oahppit galget oahppat dovdat árvvuid ja árbevieruid. (Oahpahusdirektoráhtta 2020a.)

Balto (2008: 45) čilge árbevirolaš dieđu leat vuohkin man mielde árbevirolaš máhttu geavahuvvo ja movt dan háhká, ja ii leat čadnon ovddeži. Árbevirolaš máhtu dovdomearka lea ahte máhttu ja diehtu sirdása buolvvas bulvii. Máhtus lea árvu ja iežas riektvuogádat mas leat etihkalaš njuolggadusat mat spiehkastit olggobeal' máhtuin. Árbevirolaš máhtu sáhtta maid defineret máhttočoakkáldahkan masa gullet vásáhusat, dábit ja osku, barggut- ja bargovuogit mat guhkes áigge čađa leat ovdánahtton ja fievrreduvvon kultuvrralaččat buolvvas bulvii (Berkes 2008: 8).

Árbevirolaš máhttu lea maiddái njálmmálaš máhttu, mas leat iežas dovdomearkkat, mat leat čadnon muitui ja dat rievdá dađistaga. Go čatnat skuvlamáilmmi árbevirolaš máhttui ja bargguide, de lea vejolaš ávkkástallat lagasbirrasa máhtus. Dávjá árbevirolaš máhttu lea vuorkkas vuorrasiid olbmuid duohken. Skuvllat sáhttet ávkkástallat dán máhtu, muhto ferte dáhkkot jodánit, amas diehtu ja máhttu jávká. Skuvllain sáhtta leat hástalus fállat árbevirolaš máhtu oahpahas, jus eai leat resurssaolbmot geain lea kulturamáhttu ja- gelbbolašvuolta. Báikkálaš olbmuid lea máhttu ja čehppodat maid sáhtta ja berrešii atnit, go dalle sáhtta mánáide fuomášuhttit dehálašvuoda árbevirolaš máhtus, ja báikkálaš olbmuid máhttoviidodat árvu skuvlamáilmmis loktana. Báikkálaš gullelašvuolta ja identitehta nanne lihkestuvvat oahppaplána ulbmiliid mielde, nu čilgeba Balto (2008: 28) ja Hirvonen (2003: 119). Muitalusat lea sámi vuohki rávvet ja neavvut mii leat riehta ja boastut. Balto (2008: 48). Dá lea vuohki oahpahit árvvuid ja olmmošvieruid. Sihke mitalusat ja mánáid stoahkan leat maid mielde váikkuheami máná beroštumi sámiid historjái ja árbevieruid. Mitalusaid bokte lea maid vejolaš

máná giela ovdánahttit. Giela mearkašupmi lea earanoamáš dehálaš máná ja olbmo ovdáneamis. Giela bokte huksejuvvo oktasaš máilbmi ja kultuvra ja lea deháláš sámi servodaga oassalastimii. (Balto 1997: 142; Balto 2008: 93.)

Sámi bajásgeassimis leat sápmelaččat álo viggan ovdánahttit olbmo nu ahte son birge eallimis, ja fuomášuhttit iežas sámi servodagas. Aikio (2010: 126). Olbmo iešdovdu ja iešbirgejuvvo gullá sámi jurddašuvuohtái, ja lea dárbbášlaš ahte olmmoš bajásšaddá dainna vugiin ahte ieš birge (Aikio 2010: 126). Hástalusaid bidjat mánáide lea guovddáš oassi mánáidbajásgeassimis. Mánát šaddet geahččaladdat ja hástaluvvot čovdosiid gávdnat ja dasto fanahit máná dáidduid. Máná oazžu ovddasvástádusa ja luohttámuša, ja su čovdosat adnojuvvojit árvvus. Dainna lágiin ovdána máná iešrádálášvuoda ja iešluohttámuš, ja máná oahppa birget sihke iešheanalaččat ja ovttas joavkuin. (Balto 2008: 12.)

Oahppan lea aktiiva proseassa mas oahppi hukse alces máhtu vásáhusaid bokte. Dađi mielde go oahppi vásiha, de oahppi máhttu rievdá ja ođasmahttojuvvo. Giella speadjalastá árbevirolaš máhtu. Árbevirolaš máhtu ja sáme giela gaskkas lea nanu oktavuoha ja maidái ealáhusaid ja sáme giela gaskkas leat nanu čanastagat go sáme giella lea sámi vuoddoealáhusain bargo- ja fágagiella. (Eira 2012: 15; Helander 1997: 22; Imsen 2017: 219.) Hirvonen (2003: 116) čilge su dutkamušas ahte mánát ohppet buoremusat barggu čađa ja olggobeal skuvlaseinniid ja dainna lágiin oláhit buriid oahppanbohtosiid.

2.2 Čiekŋalis oahppan

Oahppoplána deattuha dehálašvuoda láchit dilii čiekŋalis oahppamii mánáide ja nuoraide nu ahte sáhttet ovdánahttit gelbbolašvuoda boahteáiggis ja dađi mielde go áigi rievdá. Bajit oassi oahppoplánas čilge makkár árvvut ja prinsihpat galget leat vuodđun vuoddooahpahussii. Oahpahusa árvovuodus galget oidnot dahje dovdot čiekŋalis oahppanproseassat nu ahte mii ovdánahttit buriid guottuid ja árvvoštallannávccaid, máhttit reflekteret ja kritihkalaččat jurddašit ja ehtalaččat árvvoštallat. (Oahpahusdirektoráhtta 2020a.)

Doaba čiekŋalis oahppan ilmmi 1970-80 logus, nu ahte dat ii leat ođđa doaba. Konsepta “Čiekŋalis oahppan” baicca rieŋádii ođđasit Norggás go bođii ovdán Stuoradiggediedáhus 28:s (2015-2016) lea oassi oahppoplána bajit oasis. (Máhtodepartamentta 2016). Doaba čiekŋalis oahppan čujuha sihke oahppanprosessii, ja oahppama bohtosiidda, ja ahte lea vuđolaš ipmárdus fágalaš máhtus. Oahppit áŋgiruššet čiekŋalis oahppamii, guorahallet aktiivvalaččat oktavuodaid iešguđet osiid gaska dieđus/máhtus maid galget oahppat. Dat sisttisdoallá ahte guorahallama bokte gávnnahit movt máhttoelemeanttat heivejit oktii. Ođđa diehtu sáhtta hástalit dahje rievdatit ohppiid ipmárdusa das ahte mii lea rievttis máhttu. (Østern ja earát 2019: 46; Diseth 2020: 170.)

Diseth (2020: 169) čilge ahte čiekŋalis oahppan sisttisdoallá ahte oahppi guorahallá aktiivvalaččat oktavuodaid iešguđetlágan máhttoelemeanttain. Dat sisttisdoallá ahte oahppi háhká máhtu maid sáhtta fievrridit ja atnit eará oktavuodain. Čiekŋalis oahppama ulbmil lea ahte oahppit ovdánit ja máhttet ipmirdit oktavuodaid fágaid gaska ja olahit ollisvuoda nu ahte ovddida ipmárdusa. Oahppit galget reflekteret maid sii leat oahppan ja huksejit das viidasit. Sii galget máhttit čatnat máhtu iešguđet gálduin ja fágain, dulkot dáhtaid, jurddašit kritihkalaččat ja atnit fágaspesifihkka vugiid čoavdit čuolmmaid. (Diseth 2020: 169; Michaelsen 2019: 15-16.)

Pellegrino ja Hilton (Diseth 2020: 170-171) definereba čiekŋalis oahppama proseassan gos oahppi máhtta fievrridit dan maid lea oahppan ođđa dilálašvuhtii. Guhtta komponeantta mat leat guovddážis:

1. Hálldašit fágalaš sisdoalu
2. Jurddašit kritihkalaččat ja čoavdit mánggabealat čuolmmaid
3. Ovttasbargu
4. Beaktilis gulahallan
5. Oahppat movt oahppat
6. Ovdánahttit “akademalaš” jurddašanvuogi

Diseth (2020: 170-171) čilge ahte akademalaš jurddašanvuogis, mii lea vuodđun čiekŋalis oahppamii, gáibida ahte oahppit aktiivvalaččat oassálastet oahppamis mas lea hástaleaddji sisdoallu. Dat sisttisdoallá ahte oahppit fuomášit ja háhket ođđa máhtu, ja atnet dán máhtu hukset fas ođđa máhtu Diseth (2020: 170-171).

Go oahppit dahje oahppijoavkkut čájehit ahte sis ii leat beroštupmi oahppat, kategoriserejuvvojit sii dávjá ahte leat “olggobeale” pedagogalaš olaheami. Mii fállat iešguđetlágán doaimmaid dahje doaibmabijuid mat sáhttet marginaliseret sin, dahje mat sáhttet harbmadit dahje suhttadit. Láittasvuohta dahje ránggášteapmi dagaha ahte šaddá váttis oažžut sin mielde čilge. (Diseth (2020: 171; Fullan ja earát 2018: 31.)

Diehtu ja máhttu čiekŋalis oahppama birra lea vuolggasadji dutkamis olbmo muitinproseassain kognitiiva psykologijas (Diseth 2020: 170). Son joatká ahte čiekŋalis oahppan lea čilgejuvvon pedagogihkas ođđaorienteremin mii váldá vuhtii ahte defineret oahppama mii lea heivehuvvon oahppi eavttuid ja servodaga dárbbuid ektui. Čiekŋalis oahppama ovddideame oktavuodas lea dehálaš heivehit oahpahusa nu ahte ohppiin lea vejolašvuohta beroštuvvat iešregulerejuvvon oahppamii, nu ahte sáhttet hábmet jierpmálaš sisdoalu ja maid fas sáhttet oahppat. Veahkkeneavvun dán barggus leat digitála reaiddut. (Diseth (2020: 170.)

Čiekŋalis prosesseren addá buoret oahppama, ipmárdusa ja bajil oahppama dasa maid galgá oahppat, nu čilge Diseth (2020: 169). Čiekŋalis oahppama vuostálasvuohta lea bajil oahppan. Bajil oahppamis lea earret eará fáktádieđuid ođđasit buvttadit, mat eai čadno makkárge kontekstii. Dát vuohki adno dávjá geahččalemiid ja eksámeniid ráhkanemiid oktavuodas ja gohčoduvvo “bájiloavveoahppan”. Bajil oahppama boadus lea dávjá ahte šaddá váilevaš fágai pmárdus, ja fágasisdoallu vajálduvvu. Oahpahus maid oahppi oaidná ávkálažžan addá čiekŋalit ipmárdusa dan hástalusa dahje čuolmma vuollálas struktuvrii, ja dagaha ahte máhttu fievrriduvvo viidásit. Dát mearkkaša ahte oahppi háhká oahpu vassis fágasuorggis maid sáhtta atnit ođđa fágasurggiin. Máhtu ođđasit buvttadeapmi bajil oahppama bokte ii atte beaktilis fievrrideami. Čiekŋalis oahppan fátmasta fágalaš máhtu fievrrideami ja máhtu movt, manne ja goas fievrriduvvon máhtu sáhtta atnit vástidit gažaldagaid ja čuolmmaid čoavdit. Čiekŋalis oahppama bokte sáhtta oahppi dađistaga ovdánahttit máhtu ja bistevas ipmárdusa doahpágiin, metodain ja oktavuodain fágain ja fágaid gaska. Dutkan mii lea čadnon čiekŋalis oahppamii ja bajil oahppamii, lea fokuserejuvvon kognitiivvalaš gálggaid oahppamii. Dát dutkan lea dan dihte ráddjejuvvon dan ipmárdussii ahte maid oahppan sisttisdoallá (Dahl & Østern 2019: 46; Diseth 2020: 171; Máhttodepartemeantta 2016.)

Guokte ákka manne čiekŋalis oahppan lea dehálaš boahpteáiggi skuvlii, lea teknologalaš ovdáneapmi ja jođánis servodatrievdan ja servodatovdánahttin. Teknologalaš ovdáneapmi dagaha ahte dieđut ovttatmano šaddet olahamuddui hui álkit. Dan dihte ii leat šat nu dehálaš máhttit ja muitit fáktádieđuid nu go ovdal. Servodatrievdan ja servodatovdánahttin dagaha ahte šaddá váttis diehtit mii lea relevánta máhttu boahpteáiggi bargoeallimis. Ohppiin geain lea čiekŋalis ipmárdus fágaid guovddášelemeanttain leat čeahpibut atnit máhtu ođđa dahje eará dilálašvuodain. Oahppit galget šaddat dearvvaš ja lihkolaš indiviidat geat váikkuhit globála máilmmi searvevuhtii. Jođihit ja anit čiekŋalis rievdadusaid skuvllas ja oahpahasas, čiekŋalis oahppama bokte, de oahppit galget máhttit háhkat dárbbalaš máhtu. Dákkár jurddašuvuohki dagaha ahte skuvla sáhtta fátmastit buot ohppiid oahppanproseassaid ja hábmet boahpteáiggi servodatlahtuid. Dát galgá dagahit ahte oahppit máhttet bargoeallima dustet, ja eai rámiduvvo dušše das maid sii máhttet, muhto baicca movt máhttet bargoeallimis atnit oahppan máhtu. Dás ii leat jearaldat dušše das movt sáhtta olahit golmmageardánis ideála, muhto movt mii sáhttit earáid oažžut dahkat dan seamma, erenoamážit sin geat leat min birra (Diseth 2020 169, 172-173; Fullan ja earát 2018: 27.)

Fullan ja earát (2020: 43) čilge čiekŋalis oahppama ahte lea gelbbolašvuoda govvideapmi gálggaid ja iešvuodaid bokte mat dárbbasuvvot nu ahte oahppit sáhttet láddat máilmmiborgáriin. Čiekŋalis oahppan lea proseassa háhkat guhitta gelbbolašvuoda: Personvnnalaš iešvuohhta, mielborgárvuohhta, ovttasbargu, gulahallan, kreativitehta ja kritihkalaš jurddašeapmi. Dát gelbbolašvuodat fátmastit miehtemiela, empatiija, sosioemošunála oahppama, entreprenevravuoda ja gullevaš gálggaid mat adnojit doaibmat kompleaksa máilmmis (gč. govus 1).

Persovnnalaš iešvuotta

- Oahppat oahppat
- Jálluvuohta, mearrediđolašvuotta, sávrivuohta ja vuostálastinvuoibma
- Iešreguleren, ovddasvástádus ja integritehta/iehcanasvuotta

Mielborgárvuotta

- Jurddašit dego globálá borgáriin
- Árvvoštallat globála čuoimmaid mas čiekŋalis ipmárdus iešguđet árvvuin ja máilmmigovain lea vuođđu
- Albma beroštupmi ja nákca čoavdit eahpečielga ja kompleksa duohtavuođalaš čuoimmaid mat váikkuhit olmmošlaš ja biraslaš bistevašvuoda
- Miellamearri, empatiija ja vuordamuš earáide

Ovttasbargu

- Bargat lotnolasat ja synergiistalaččat joavkkus
- Interpersovnnalaš ja teamguoskkevaš gálggat
- Sosiála, emošunealla ja interkultuvrralaš gálggat
- Hálddašit joavkodynamihka ja hástalusaid
- Oahppat earáin ja váikkuhit earáid oahppamii

Gulahallan

- Gulahallat doaimmalaččat earáid vehkiin iešguđet ovdanbuktinvugiin, metodaiguin ja readduguin, maddái digitála
- Gulahallan hábmejuvvon iešguđet ulbmiljoavkkuide
- Reflektieren ja atnit proseassain maiguin buoridit gulahallama

Kreativitehta

- Entrepreneuradoaimma ekonomalaš ja sosiála vejolašvuodaide.
- Jearrat relevánta ja guorahallii jearaldagaid
- Árvvoštallat ja čuoovolit ođđa ideaid ja čovdosiid
- Jodiheapmi dagahit idea dáhkun

Kritihkkalaš jurddašeapmi

- Árvvoštallat dieđuid ja ákkastallamiid
- Ráhkadit čanastagaid ja identifiseret minsttariid (mønstre)
- Čuoimmaid čoavdin
- Konstrueret diehtaga mas lea ulbmil
- Eksprementeret, reflekteret ja bargat duohta máilmmis ideaid vuođul.

Govus 1: Guhtta gelbbolašvuoda čiekŋalis oahpu definišuvnnas (Fullan ja earát 2020: 42)

Guđa gelbbolašvuodas leat iešguđet čuoŋgát mat gáibiduvvot olahit dahje bargat dan guvlui olahit čiekŋalis oahppama (Fullan ja earát 2020: 43). Oahpahusa sisdoallu boahťa ovdán oahppoplánain. Oahppoplánat leat ožžon kritihka ahte sisttisdollet beare olu fáttáid mat dagahit bajil oahppama, nu čilge. Diseth (2020: 171.) Oahppit galge oažžut buoret vejolašvuoda ipmirdit oktavuodaid eaŋkil osiid ovttá fágas ja fágaid gaskka, jus galgá olahuvvot bistevaš gelbbolašvuotta. Dá leat vuođđun dasa ahte oahppoplánain leat juohke fágas guovddášeameanttat. Guovddášeameanttain boahťa ovdán movt oahppit ja oahpaheaddjit sáhttet čiekŋudit dehálaš ja guovddáš osiide maid

oahppit galget oahppat. Ohppiin lea de vejolašvuohta ipmirdit ja máhttit atnit máhtu iešguđet dilálašvuođain, ja sis galgá leat vejolašvuohta oaidnit oktavuodaid fágasurggiid gaska ja jurddašit kritihkalaččat. (Oahpahusdirektoráhtta 2020a). Čieknalis oahppan lea earenomáš buorre sidjiide geat eai heive dábálaš skuvlavuogádahkii, erenoamážit sidjiide geat dovdet iežaset amasin dábálaš dahje “árbevirolaš” skuvlavuogádahkii, ja gohčoda dán “ovttalágánvuodáhypotesan”. (Fullan ja earát (2018: 50). Go lea nu unnán dutkojuvvon čieknalis oahppama váikkuhusa ja geavahusa birra, de váilu vuodđu dutkamis. Dan dihte váillahit mii dárkilis ipmárdusa das ahte mii čieknalis oahppan lea ja dan dihte šaddá váttis ipmirdit movt čieknalis oahppan sáhtta ovdánit. Kognitiiva psykologijias lea čieknalis oahppan dutkojuvvon. Dutkama vuolggasadji lea muitin, ja mot oahppan ovddiduvvo dainna lágiin ahte oahppit beroštuvvet ipmárdussii ja ángiruššet maid galget oahppat. (Diseth 2020: 173; Fullan ja earát 2018: 50.)

Østern ja earát (2019: 24-25) čujuha Selanderii gii čalmmustáhtta movt dábálaš didaktihkka hástaluvvo dálá áiggis dan. Son čilge ahte didaktihkka dán multimodála ja multimedíala áigodagas lea juhkkujuvvon ja relašunealla. Dat mearkkaša ahte dálá didaktihkka lea ollistuvvon dan bokte ahte ráhkadit oahppanressaid ja oahppanbirrasiid gos oahppit ja oahpaheadjestudeantat leat *máhttoráhkadeadjit* dan sadjái go *máhttogeavaheadjit*. Guovddáš aspeavttat odđááigásaš ipmárdusas das mii didaktihkka lea, leat ságastallamat, ovttasbarggut ja doaibmavejolašvuođat oahppamis ja mielovddasvástáduš. (Østern ja earát 2019: 24-25.)

Čieknalis ipmárdus oahppama birra lea movt nákcet atnit doahpágiid iešguđet ládje. Dát mielddisbuktá ahte oahppit gávdnet odđa vugiid čoavdit čuolmmaid. Diseth (2020: 177) muitala dutkama birra go oahppit 8. klássas galge luonddufágas oahppat gos fokus lei sihke čieknalis oahppan ja bajil oahppan. Dutkamis bođii ovdán ahte oahppit geat atne čieknalis oahppama, lei spontána lahkonanvuohki iešguđet ideaide. Dasa lassin de ledje sin vástádušat ja čilgehusat dievaslaččat mat čilgejedje iešguđet mekanismaid ja oktavuodaid sivain ja váikkuhusain. Sii čujuhedje maid persovnnalaš vásáhusaide ja jerre viidasit gažaldagaid dan birra maid galge oahppat. Loahpas de máhtte sii árvvoštallat maid berreše vel oahppat, dahje máhtte ráhkadit iežaset teorijaid. Oahppit geat atne bajil oahppama, čilgejedje gažaldagaid ja vástádušaid jerron gažaldagaid vuodul. Sii adde čilgehusaid mat guske dušše dasa maid njuolgut oidne, ja eai čujuhan

mekanismmaide. Sii jerre gažaldagaid vuđolaš fáktáid ja prosedyraid birra. Namuhuvvon dutkan čájehii ahte oahpaheaddjit sáhttet bargat olu movttiidahttit ohppiid čiekŋalis oahppamii. Diseth (2020: 178) čilge ahte oahpaheaddji dainna lágiin sáhtta hukset máhttostillása ohppiid birra, mii mearkkaša ahte siskkobeale ovttá konteavstta oahpahit fáttá birra. Dainna lágiin dáhpáhuvvá oahppan ulbmilaš doaimmaid ja dilálašvuodaid siskkobeale, maid oahppi dovda ávkkálažžan. Dát dagaha ahte oahppit eambo sáhttet relateret oahpahusmearrái. Go atná konteavsttaid ja oahppandoaimmaid maiguin sáhtta vuoitit juoidá, de oidnet oahppit movt gálggaid sáhtta atnit ja manne daid galggašii oahppat. Konteakstadoarjaga bokte veahkeha ohppiid olahit dásiid mat álggos leat sin bajábeale. Dan sáhtta dahkat dainna lágiin ahte fállat jierpmálaš doaimmaid ja jotkkolaš responssaid. Dađistaga go oahppi eambo nákke iešheanaláččat čoavdit čuoimmaid, de ii dárbbáš šat seamma olu neavvagiid oahpaheaddjis. Dá lea dovdomearka ahte oahppi ieš máhtta oaidnit maid galgá máhttit ja bargat. Dat lea dehálaš movttiidahttit ohppiid jearrat, meroštallat, ja dainna lágiin čájehit ipmárdusa oktavuoda gaskal ákka ja váikkuhusa, ja sihtat ohppiid čilget mii dáhpáhuvvá oahppandoaimmas. (Diseth 2020: 178.)

Aktiivvalaš čiekŋalis oahppama ovddideamis lea dehálaš ahte oahppit máhttet oaidnit maid galget máhttit ja bargat. Dat sáhtta čadnot iskanvuđot oahppamii, mii sisttisoallá ahte oahpaheaddji unnit bagadallá ja čilge ohppiide. Oahppit galget ieža čoavdit čuoimmaid, ja áinnas fuomášit mánja vejolaš vástádusa. Ovdamearkka dihte sáhttet oahppit čilget iežaset jurdagiid, oahpaheaddji addá responsa, ja oahpaheaddji sáhtta addit ovdamearkkaid movt barggu sáhtta čoavdit. Dát introduserenvuohki lea čadnon konstruktivistalaš oahppanoidnui ja das lea vuoddu teorehtariinn ovdamearkka dihte John Dewey. Dewey oaidnu oahppamii lea addit ohppiide vásáhusaid mat boktet beroštumi mii ovdánahtta oktagaslaš oahppi. Oahpahusdoaimma vuolggasadji galgá leat relevánta oahppi eallimii. Dása váikkuhit ja leat dehálaččat oahppi iežas vásáhusat, jurdagat ja beroštumit. Oahppi gálgá bidjot guovddáži gos beassá ovdánit. Mearrádusaid oahppi oahppamii ii sáhte ovdagihtii defineret nu ahte ii váldde vuhtii oahppi ja makkár iešgudet vásáhusat váikkuhit sin sierra oahppanprosessii. Dása laktása pragmatisma, mii čilgejuvvo dainna lágiin ahte lea praksis ja doaibmi olmmoš mii deattuhuvvo ja mii galgá leat guovddáži. Oahpposuorggis lea dehálaš ahte oahppi beassá geahččaladdat máhtu maid son lea háhkame. Dan dihte deattuhit pedagogalaš pragmatihkarat, nugo Dewey, oahppi aktivitehta oahpahasas. Dása laktása

pragmatisma, mii čilgejuvvo dainna lágiin ahte lea praksis ja doaibmi olmmoš mii deattuhuvvo ja mii galgá leat guovddážis. Dat buot buoremus árvvoštallan ja bagdallan ii boađe oahpaheaddjis, muhto oahppi vásáhusain mat bohtet go oahppi vásiha váikkuhusaid su daguin. Dewey lea dovddus dan dihte go sutnje lea čadnon dajaldat “learning by doing” maid lean jorgalan barggu bokte dahje oahppan barggádettiin. Vaikko ii leat áibbas sihkar lei go Dewey gii álggahii dán dajaldaga, de dat čilge su oainnu ahte olmmoš lea barggánis sivdnáduš. Dewey ii čujut njuolgut doibmii, muhto dagu reflekšuvdnii, gos ideat leat oassin dáhpáhusas ja oahpahalli lea guovddážis iežas oahppamis ja lea aktiivvalaččat mielde doaimmain. Ohppiin lea dasto ovdavástáduš iežaset oahppamii. (Dewey 1916/1997; Diseth 2020: 179; Egelanddal & Ness 2020: 69.)

Egelanddal ja Ness (2020: 67) čujuheaba Dewey gii čilge guhtta dási mat gullet reflekterejuvvon dáhkku: (1)

1. Vásihuvvon čuolbma
2. Soahpatmeahttunvuohta dahje konflikta čuožžila
3. Suokkardallat čuolmma gávdnat dehálaš osiid
4. Smiehttat vejolaš čovdosiid
5. Ovdánahttit vejolaš hypotesaid vihkkedallama ja geahččaladdama bokte
6. Viidásit áicat ja geahččaladdat nu ahte sáhtta hilgut dahje dohkkehit hypotesa.

Dáid vuodul de Dewey oaivvilda ahte oahpahusa vuolggasadji ferte leat duohta vásáhusdilálašvuohta. Dán dilálašvuođas ferte ovdánahttit čuolmma mii beroštahtta. Oahppit fertejit čohkket dieđuid maiguin sáhttet ávkkálaččat guorahallat čuolmma ja dasto galget digaštallat vejolaš vástádušaid. Oahppit galget beassat geahččaladdat hypotesaid ja ieža iskat leat go doallevaččat. (Egelanddal & Ness, 2020: 67.)

Dewey cuiggoda dábálaš skuvlla go deattuhit oahppogirjji ja oahpaheaddji (Egelanddal & Ness, 2020: 67). Dewey čilge ahte oahpaheaddji, fágasisdoallu ja mieloahppit leat dehálaš resursat doarjut ohppiid oahppandoaimmaid ja addit daidda árvvu. Fágasisdoallu lea materiála mii adno čovdit čuolmmaid. Oahpaheaddji galgá heivehit ohppiide hástaleaddji bargguid, bagadallat dađistaga, ja fuolahit ahte oahppit ávkkástallat materiálad mat leat olámuttos. Oahppit galget oahppat searválaga čovdit čuolmmaid, sihke ahte atnit nubbi nuppi resursan ja juogadit vásáhusaid, ja maid

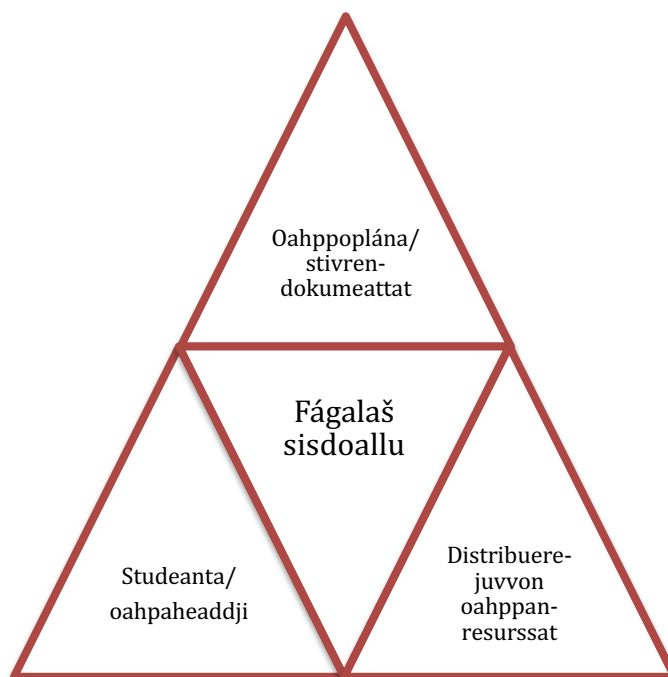
ovdánahttit ohppiid demokrátalaš ovdáneami. Dáinna vugiin ásaha Dewey hástaleaddji ja ollislaš vuogi movt jurddašit oahpahusa ja oahppama birra, dan ektui maid mii dovdat árbevirolaččat fágaid ja diibmoplánaid olis. (Egelandsdal & Ness, 2020: 67.)

Østern ja earát (2019: 22) čilgejit ahte oahppan ipmirduvvo relašuvdnan, juoga mii ráhkaduvvo go iešguđet akteverrat deaivvadit, gos gorut, dovddut ja kognišuvdna biddjojit johtui. Fágadidaktihkka lea praktihkalašlagaš teoriiija relašuvnnaid birra oahpahusa, oahppama ja oaivilráhkadeami gaska. Didaktihkka lea dáidda movt ráhkadit oahppama. Didaktihkka adnui álgoálggus johtuibidjama oktavuodas. Didaktihkka lea ráhkadit juoidá mas lea árvu oasseváldiide ja vuostáiváldiide. Didaktihkka fágasuorgin rievdá ođđaáigásaš servodagas. Didákttalaš dutkan ja oahpahus Davviriikkain lea hállanan duiska ávdneárbeviesus ja viiddis didákttalaš jurddašeamis. Dat mearkkaša ahte (fága)didaktihkka davviriikkalaš konteavsttas deattuha gulahallama, gaskkusteami ja gažaldagaid movt juohke ovttaskas indiviida šaddá ođđaáigásaš, viissis ja ovddasvástáduslaš olmmožin fágaid čađa. Dá lea didákttalaš jurddašeammi man vuodul didaktihkkárat barget oahpaheaddjioahpus. (Østern ja earát 2019: 22.)

Čiekŋalis oahppama guovddázis lea vásáhus ja ipmárdus ahte das maid galggaht oahppat lea árvu. Go galgá olahit dán jurdaga de lea dehálaš čatnat dan maid galgá oahppat juoga masa maid oahppit ovdalaččas máhttet ja dovdet. Dan dihte leat oahppanstrategiijat mat organiserejit gaskavuodaid máhtu osiin ávkkálaččat, ovdamearkka dihte sáhtta doabakártta čatnat iešguđet elemeanttaide fágamáhtus oktii iešguđet vugiin, earret eará hierarkiijain oktavuodain sivas ja váikkuhusain, meroštallamin ja sekveanssain. Eará strategiija organiseret máhtu lea atnit diagrámmaid. Dat lea dehálaš ahte dat mii dáhpáhuvvá oahpahasas boahtá čielgasit ovdán ohppiide ja ahte ožžot bagadeami, ja ahte bidjat čielga mihtuid maid galget oahppat. Mihtuid sáhtta heivehit nu ahte ovddida čiekŋalis oahppama. Čiekŋalis oahppama háhkamis oahppi atná beaktilis kognitiiva oahppanstrategiijaid. Son šaddá iežas oahpaheaddji go beaktilit máhtta oaidnit maid galgá oahppat. Oahppit dihtet movt, goas ja manne sii galget atnit strategiijaid, mat sistisdollet movt organiseret, gozuhit iežaset strategiijaid, doabakártaid ja oaidnit maid ja movt galget oahppat. Oahppanstrategiijat mat galget adnot, dagahit ahte oahppi ođasmáhtta máhtu, jerrá

gažaldagaid ja čilge fágalaš máhtu alcces. Buot dát veahkeha oahppi ovttaštit ja automatiseret čiekŋalis oahppama. (Diseth (2020: 180.)

Diseth (2020: 172) mielde oahppit galget máhttit ja ipmirdit goas ja movt lea relevánta atnit dán máhtu. Galgá sáhttit atnit máhtu ođđa dilálašvuodas, mii lea ovdáneame. Dát eaktuda kognitiiva ja metakognitiiva gálggaid, ahte háhkat máhtu ja movt bargat nu ahte olaha dan, maiddái kritihkalaš ja kreatiiva jurddašeapmi. Čiekŋalis oahppan lea dan birra ahte movt oahppit sáhttet leat aktiivvalaččat, ovttasbargojeaddjit ja čuolbmačoavdit. Sii sáhttet leat aktevrrat skuvllas ja bargat duohta čuolmmaid ektui. Oahppit galget vásihit ahte máhttet rievdadit iežaset birrasiid ja máilmmi, maiddái dalle go leat skuvllas. Didákttalaš golmmačiegat, mas čieगत govvidit oahppan-oahppi-sisdoallu, lea rievdaduvvon golmmačiegagiin ja lea váikkuhuvvon ođđaágásaš servodagas gos juhkkovuvvon resurssat ja gos máhttu ja máhttoproduseren leat olámuttos, nu čilgejit Østern ja earát (2020: 26). Golmmačiegaga lean heivehan sámegeilli (gč. Govus 2).

Govus 2: Ođđaágásaš didákttalaš golmmačiegat jorgaluvvon - Østern ja earát (2020: 26) vuodul.

Oahpaheaddji ja oahppi leaba seamma čiegas, dássálaga. Oahpaheaddji ferte hábmet ođđa oahppanprofešunalitehta dan vuodul ahte ohppiiguin fárrolaga jurddašit. Oahppi ja oahpaheaddji leaba čadnon oahppanproseassaid bokte gos oahpaheaddjis lea ovddasvástádus heivehit oahppi oahppama, muhto eambo nu ahte veahkeha olahit ja ordnet oahpahusa oahppamii, ráhkadat oahppanproseassa, dan sadjái go gaskkustit válmmas mearriduvvon fágalaš sisdoalu. (Østern ja earát 2019: 26.)

Oahppi movttiidahttin sosiokultuvrralaš geahčestagas, mearkkaša makkár vuordámušat mánáid ja nuorain leat kultuvrraid ja servodag deaivvademiin. Ness ja Danielsen (2020: 99) čilgeba ahte Vygotskij oainnu ahte sosiála ja kultuvrraš faktorat guovddáš oassin oahppi oahppamis. Dákkár vuordámušat sáhttet dovddahit eará olbmuid váikkuheaddjin, bagadeapmin, bálkkašupmin, ránggáštupmin, hehttehussan ja modeallan oahppi láhttemii. Vuordámušat fátmmastit maid kultuvrralaš reaidduid atnima, nugo giela, čállima, lohka ja tevdnema, vai oahppi sáhttá organiseret iežas láhttema. Go oahppi oassalásta ja vásiha ahte son adno árvvus ja oazžu oktavuodadovddu, de oahppi motiverejuvvo joatkit oahppat, dan dihte go motivašuvdna lea vuodđuduvvon vuordámušain mat bohtet kultuvrras, de dát muittuha olgguldas motivašuvna. (Danielsen ja earát, 2020: 303).

Helander (2016: 176-177) čilgehusa vuodul berrešii kritihkalaš čálamáhtu oahpaheamis nannet diđilášvuoda das ahte movt čállinkultuvrra sáhttá duddjot duohtavuodagovaid mat čuhcet olbmo jurddašeapmái. Eanetlogu giela vuoruheapmi addá gova ahte unnitlogu giella ii leat seammaárvosaš, mii fas skuvlla oktavuodas sáhttá cieggadit ja váikkuhit unnitlogu giella oahppamii. Skuvlaoahpahusas mearkkaša kritihkalaš čálamáhtu ahte oahpahus gálgá láidestit ohppiit dulkot ja árvvoštallat teavsttaid. Kritihkalaš čálamáhtu bokte oahppi hárvána leat aktiivvalaš lohkin ja čállin. Dát láktasa hupmángillii ja hupmángiella lea čálamáhtu vuodđu. (Eira 2012: 30) čilge ahte giella lea gaskaoapmi mainna olmmoš govvida iežas birrasa, daguid, biergasiid ja dáhpáhusaid jna., ja daidda ferte geavahit doahpágiid ja tearpmaid vai sáhttá muitalit nubbái maid oaivvilda. Gulahallandoaibma lea dehálaš doaibma gulahallama oktavuodas. Vygotskij (2001: 9) jurddá lei ahte giellageavaheapmi ja jurddašeapmi ovttasdoaibma ja ahte dát ovttasdoaibman lea boadus olbmo ovdáneamis. Giellageavaheapmi gullá jurddašeapmái ja jurddašeapmi dáhpáhuva

giellageavaheami bokte. Dan dihte ferte dáid osiid guorahallat oktanaga, gielalaš jurddašepmin.

3 Metodologijja

Doaba metodologijja čilgejuvvo nu ahte dutkojuvvon dutkama áigumuš lea ipmirdit olbmuid vásáhusaid. Dát dutkan dahkko lunddolaš arenas gos oasseváldit ellet lunddolaččat. (Chilisa 2020: 23, 210.) Álgoálbmot metodologijja lea ilbman dan ontologijjas ahte leat čadnon fysalaččat ja vuoiñjalaččat juohke diñgii, čilge Battiste (2013: 75). Dat eai leat teorehtalaččat ráhkaduvvon miellagovahallon jurddašeamis mii boahtá dákkár diehto-ohcan barggus, muhto duodašta álgoálbmot dieđu/máhtu báikkálaš kultuvrra imperatiiva ektui (Battiste 2013: 75). Kvale ja Brinkmann (2017: 67) čilgeba epistemologijja lea máhtu birra filosofijja, ja sisttisoallá digaštallan ahte mii máhttit lea ja movt dan olaha.

Álgoálbmotdutkan dovdomearkkat leat ahte kultuvra, vierut ja árvvut galget váldon vuhtii, ja gáibiduvvo dohkálaš dutkanvierru. Dan dihte ferte dutki leat guovddážis dutkamis, ja vaikko oassálastit. Dutkan ferte leat relevánta álgoálbmotdutkama ektui, ja ferte dáhkot sierralágan struktuvrra vuođul (Chilisa 2020: 90). Álgoálbmotdiehtu lea álo leamaš, beroškeahhtá leago oarjemáilbmi dahje váldoservodat dan dohkkehan. Dat čalmmustahtá ja legitimere ja lea oassin dekoloniseremis. Chilisa (2020: 90) čilge ahte lea ođđa fenomena mii oáčui konseptuealla ja diskurssinealla árvvu 1970-logus, ja guoská koloniserejuvvon dahje dulbmojuvvon álbmogii. Sáhtá gullat vassis guovlluide, álgoálbmotjoavkkuide, ovdamearkka dihte nissonolbmuide, bealjehemiide, gefiide jna. Álgoálbmotdiehtu earuhuvvo dábálaš dieđus, das go ii leat koloniála dahje Imperiala fápmu.

Álgoálbmotdieđu háhkamis sáhttet leat sihke hástalusat ja ovdamunit (Kuokkanen 2009: 71). Máilmmi ekologalaš váttisvuođaid geažil lea dehálaš čalmmustahttit álgoálbmogiid dieđu mearkkašumi ja atnit ávkkálažžan. Dokumenterema ja gáhttema eaktun lea álgoálbmogiid etihkalaš ja kultuvrralaš njuolggadusaid gudnejahttin. Dávjá vajálduvvo dieđuid čoaggimis mánggabealatvuohta, dego sohkahealli ja ahki. Sohkahealli leat sierralágan rollat servodagas, ja mielddisbuktá earálágan vásáhusaid ja ipmirdemiid luonddubirrasii. Nissonolbmot leat dávjá vajálduvvon, ja sivvan dasa lea ahte dutkit leat dávjá leamaš dievdoolbmot, geat leat beroštuvvon dievdoolbmo bargguide ja doaimmaide. Vaikko nissonolbmuin dávjá lea mearkkašeddji rolla

servodaga birgejumis, de aŋkke šaddá dutkiid vuodul nissonrolla sekundára dievdoolbmuid rolla ektui. (Kuokkanen (2009: 71.)

“Álgoálbmogiid dieđu gáhtten lea ain ođđa jurdda”, dadjá Vars masa Kuokkanen (2009: 51) čujuha. Álgoálbmogiid árbbi ja dan suodjaleapmái gusket áššit dego bássebaikkiid gáhtten, olmmošlaš bázahusaid máhcaheapmi, dálkkasdieđaláš ja dearvvašvuodadutkan, ja dutkanetihka njuolggadusaid hábmemii ja ásaheapmái. Álgoálbmotdieđu oktavuodas lea gielas mearkkašupmi, go dat lea vuorka man bokte dieđut ja máhttu sirdojuvvojit buolvvas bulvii. Kultuvrrat ja álbmogat leat áiggiid čađa guorahallan filosofalaš gažaldagain seammasullasaš vugiin. Álbmogat leat suokkardan ja dulkon máilmmi ja ohcan viisodaga. Ii gávdno dušše okta árbevierru maid galggašii gohčodit oarjemáilmmi filosofalaš árbevierrun. (Oskal 2007: 164, Kuokkanen 2009: 52.) Dutkamis lea dehálaš rolla álgoálbmotdutkan metodologiija artikuleremis. Dasa gullá earret eará álgoálbmot diehtu lea sajáiduvvon gillii, fearániidda, mitalusaide jna. ovddeš koloniserejuvnon osiide, ja lea vurkejuvnon dáidagii, lávlagiidda jna. Maiddái gullá ahte dutkit sáhttet álgoálbmotdiehtagis viežžat vuogádagaid movt teoretiseret metodaidda ja dutkanproseassaid, koloniserejuvnon perspektiivvaid, etnisitehta, osku jna. vuodul. (Chilisa 2020: 92.)

3.1 Dutkanmetoda

Fágaodastusa olis lea ođđa oahppoplána hábmejuvnon. Dán dutkanbarggus lean ráddjen barggu nu ahte giedáhalan materiála dušše oahppoplána *sámegiela vuosttašgiellan* ektui, mii váldui atnui Norgga skuvllain borgemánu 2020:s. Oahppoplánas bohtá ovdán earret eará ahte oahpaheadji galgá plánat ja láchit oahpahusa nu ahte oahppit besset mánggaláhkai, ja iešguđet ge oktavuodain čájehit gelbbolašvuodaset mas áddejupmi, reflekšuvdna ja kritihkalaš jurddašeapmi leat oassin (Oahpahusdirektoráhtta 2020b). Dáinna vuolggasajin lean válljen metodaidda mat leat ávkkálaččat iežan guorahallanbargui movt systemáhtalaččat guorahallat oahppoplána, earrat eará das mii namuhuvvo čiekŋalis oahppama birra, ja movt bargat dutkanbarggu čađaheami oktavuodas.

Larsen (2020: 17) lohka ahte servodatdieđalaš metoda adno go áigu dutkat olbmuid ja servodagaid. Servodatdieđalaš dutkanmetoda lea heivvolaš jus áigu váikkuhit movt

duodalašvuohta lea máilmmis ja mii šaddat metodalaččat bargat. Dat metoda lea movt galgat bargat nu ahte oláhit dieđuid sosiála duodalašvuođa birra, movt dáid dieđuid analyseret ja maid dat mitalit servodatlaš dolálašvuođaid ja proseassaid birra. Dutkanmetoda lea dan birra ahte čohkket dieđuid, analyseret ja dulkot dáhtaid ja lea guovddáš oassi empiiralaš dutkamis. (Johannessen ja earát (2016: 25) ja Larsen (2020: 17.)

3.1.1 Kvalitatiiva dutkanmetoda

Dutkit ellet ieža servodagas maid dutket. Dutkit fertejit gulahallat diehtoaddiiguin. Dutkit gaskkustit dutkosa bohtosiid ruovttoluotta servodahkii. Servodatdieđalaš dutkanobjekta lea kompleaksa, ja ferte gulahallat ja dulkot olbmuid. Go dat galgá dutkojuvvot, gáibiduvvo valljivuohta bargovugiin ja metodain. Dutkan sáhtá čađahuvvot sihke ahte atná dáhtaid vassis dahje gáržžiduvvon áigodagas. Mun lean dán dutkamušas välljen atnit kvalitatiivvaš dutkanmetoda. Mun lean dán dutkanmetoda välljen dan dihte go kvalitatiiva dutkan lea háhkat alces oppalaš ipmárdusa ja maiddái čiekŋudit materiálaide ja háhkat dieđut. Dáinna metodain sáhtá lahkoni fáttá eambo persovnnalaččat go kvantitatiiva dutkanmetodain. Kvalitatiiva dutkamis ferte ráddjet diehtoaddit ja dainna lágiin lea vejolaš oazžut bienalaš ja mánggabealálaš dieđuid. Dát metoda ii geahča loguid, muhto oheat ministariid/málliid, ja mitala juoidá kvalitehta dahje erenomáš iešvuođaid birra dutkamis. Dákkár metodas lea dehálaš ahte dutki lea deháleamos dutkanreaidu ja ahte son buktá ovdán iežas oainnuid ja oaiviliid, nu ahte lohkki beassá oaidnit movt mákkár váikkuhus dutkis lea leamaš dutkamuššii ja ovdánbuktin maid sihkkarasta dutkama kvalitehta. (Postholm 2011: 35.) Dat metoda lea hui ávkkálaš go galgá dutkat fáttáid maid ii dovdda ovdalaččas nu bures, dahje fáttá mat lea unnán dutkojuvvon. Dábalaš čoagginmetodat kvalitatiiva dutkamis lea áican, persovnnalaš jearahallan ja joavkojearahallan. Buot dáhtat mat čoggojuvvot, fertejit dokumenterejuvvot ja sáhttet leat sihke teaksta-, govva- dahje jietnahámis. Jietnabáttit ja videot čálihuvvot teakstan (transkriberejuvvot) ja dasto analyserejuvvot. (Johannessen ja earát 2016: 96; Jannok Nutti 2018.)

Vuodđun dutkanbarggu materiálaháhkamii lean atnán kvalitatiiva jearahallamiid. Váldoulbmil kvalitatiiva dutkanjearahallamiin lea ipmirdit informántta beaivválaš eallima, su perspektiiva bokte. Gáibádus dutkanoasseváldái lea ahte son galgá iežas

vásáhusaid ovdánbuktit. Dutkanjearahallama hápmi sulastahtta árgabeaivválaš ságastallama, muhto ámmátlaš jearahallan fátmasta maiddá dihto metoidaid ja jearahallanteknikkaid. Semi-struktuvrralaš dutkanjearahallan deattuha diehtoaddi vásáhusaid fáttás. Dutki jearaldagat sikte kognitiiva čielggadeami diehtoaddi oahppanvásáhusain. Vaikko dákkár jearahallanvugiin lea ulbmil diktit diehtoaddi čilget ja mitalit nu friddjat go vejolaš, de leat das maid muhtin ráddjejuvit. Dát vuohki jearahallat lea inspirerejuvvon fenomenologalaš filosofijias. (Kvale & Brinkmann 2017: 42-44 ; Postholm 2018: 43.)

3.1.2 Dáhtaid háhkan

Dáhtat lea ráhkaduvvon, ja lea oktavuoha duohtamáilmmis ja dan analysa, nu čilge Johannessen ja earát 2016: 32-33). Go duohta máilbmi lea áiccaduvvon ja dokumenterejuvvon, de lea duohtamáilbmi šaddan dáhtan. Dáhtat sáhttet leat ahki, sohkahealli, allodat jna. Sáhtta maid leat juoga maid ii sáhte oaidnit bajil, nu go gáđášvuoha ja hárdin. Duodalašvuoha sáhtta registrerejuvot ja klassifiserejuvot. Dáhtaid čoggin dahje háhkan lea guovddáš oassi dutkamis. Dáhtat leat dutkama siellu ja váibmu, ja sáhttet leat mángga hámis nugo jearahallan notáhtat, áicamat, almmolaš dahje priváhta dokumeanttat, jearahallanskovit, jietnabáddemat ja videobáddemat. Iešguđet vuogit čohkket dáhtaid leat earret eará jearahallanskoviiguin, kvalitatiiva jearahallamiiguin, čállojuvvon gálduid vuodul dahje statistihkaid bokte. (Johannessen ja earát 2016: 32-33). Dutkanbarggus lean čađahan jearahallamiid ja dan oktavuodas jearahallan oahpaheddjiid. Oahpaheaddjit leat sámegeioloahpaheaddjit ja leat válljejuvvojon nana fágalaš gelbbolašvuoda vuodul. Jearahallamiid lean hábmen semi-strukturerejuvvon kvalitatiivvalaš jearahallamin ja galget báddejuvot. Mañnel go jearahallamat leat čađahuvvon ja materiála čoggon, de báddejuvvon jearahallamat transkriberejuvot, dáhtat analyserejuvot, informánttat anonymiserejuvot ja prošeakta rapporterejuvvo. Mañnel go prošeakta lea loahpahuvvon, de sihkkujuvot báttit main leat jearahallamat. Dán proseassaplána lean hábmen Kvale & Brinkmann (2017: 137) málle vuodul.

3.2 Kvalitatiivvalaš jearahallan

Oahpaheaddjit galget leat sámegeioloahpaheaddjit ja välljejuvvojit nana fágalaš gelbbolašvuoda vuodul. Jearahallamat šaddet Semi-strukturerejuvvon jearahallamat, ja báddejuvvot. Maŋnel go jearahallamat leat čadahuvvon ja materiála čoggon, de galget báddejuvvon jearahallamat transkriberejuvvot, dáhtát analyserejuvvot ja informánttat anonymiserejuvvot. Maŋnel go prošeakta lea loahpahuvvon, de sihkkujuvvot báttit main leat jearahallamat.

3.2.1 Informánttaid välljen

Kvalitatiiva dutkamis, de mii geahččalit oažžut olu dieđuid ráddjejuvvon informánttain. Man stuoris de galggašii leat kvalitatiiva oasseváldijoavkku sturrodát? Muitinvuohki lea ahte oasseváldijoavku galgá leat nohka stuoris ahte gokčá čuolmma čoavdima. Lohku lea sorjavaš jearahallamiid kvalitehtii. Kvalitatiiva dutkanjearahallamiin de čuoheá dat galle informántta dus leat bohtosiidda ja bohtosiid gieđahallamii. Jus dus leat beare moadde, de sáhtá vátis generaliseret loahpalaš bohtosiid. Jus dus leat beare máŋga, de sáhtát gáržžohallá sihke áigái ja návccaide vuđolaččat analyseret jearahallanbohtosiid. Ođđaáigásaš dutkosiin boahtá dat govva ahte lea ovdamunni go eai leat nu galle jearahallama, muhto baicca bidjat áiggi ráhkkanahhtit ja analysere jearahallamiid. (Johannessen ja earát 2016: 114; Kvale & Brinkmann 2017: 148.) Dutkamušas mus leat guokte informántta. Johannessen ja earát (2016: 114) čilge ahte välljet informánttaid lea dehálaš oassi servodatdieđalašdutkanosis, sihke kvantitatiiva ja kvalitatiiva dutkamis. Go atnit kvalitatiivvalaš dutkanmetoda, de lea ferte gávdnat ulbmiljoavkku mii lea dutkosii relevánta. Ulbmil kvalitatiiva jearahallamin lea čiekŋalis govvidemiid oažžut nu ahte lea vejolaš čuvget čuolmma iešguđet beliin.

Jearahallamiidda lean välljen informánttaid. Dan lean dáhkan dutkama ulbmila vuodul. Nu go Johannessen ja earát (2016: 116) čilge de lea ulbmil kvalitatiiva jearahallamiin háhkat dieđuid fenomena ja fenomenanta konteavstta birra. Informánttaid välljemis lean atnán strategiija go lean välljen lávdegotti. Välljenproseassas lean vuhtiiváldán naná gelbbolašvuolta ja máhttu mu dutkanfáttá birra ja dihtomielalaččat välljen informánttaid, sihke bagadalli ja Larsen (2020: 91) rávvagiid vuodul. Dutkanbarggus lea relevánta jearahallat oahpaheaddjiid, ja dan dihte lean oahpaheaddjin sámegeiolfágas. Veardidemiid ja cavgilemiid oahppásin vuodul gárte njealje nama geaid

sáhtášin jearahallat. Mun sáddejin vejolaš informánttaide bovdehusa jearahallamii (gč. mielddus 1). Mun ožžon vástádusa golmmá informántta ahte sáhtte searvat. Okta sis geassádii ovdal jearahallama, nu ahte dan dihte mus leat dutkamušas guokte informánta.

Informánta 1:
Sis-Finnmárkkus bajásšaddan.
Fárren eret ruovttubáikkis.
Bargan oahpaheaddjin lagábui
20 jagi.

Informánta 2:
Sis-Finnmárkkus bajásšaddan.
Orru ruovttubáikkis.
Bargan oahpaheaddjin lagábui
40 jagi.

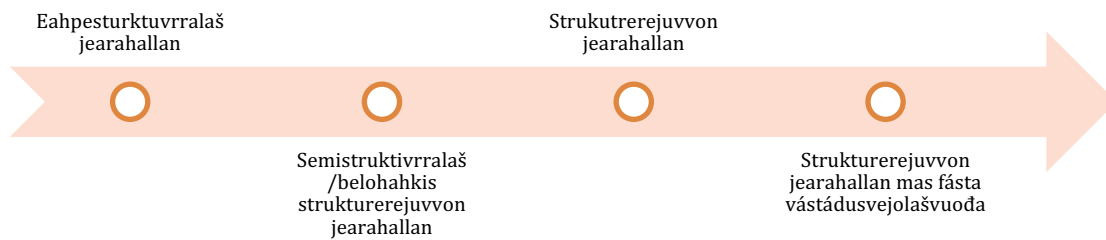
Govus 3: Informánttat. Personsuodjalusa dihte lean ráddjen dieđuid informánttaid birra.

Goappaš informánttat leaba bajásšaddan Sis-Finnmárkkus ja leaba bargan oahpaheaddjin máŋga jagi. Sihkkarastit informánttaid anonymitehta de lean ráddjen man olu čilgen informánttaid birra. Eambbo dán birra kap. 3.4.1.

3.2.2 Jearahallamiid čađaheapmi

Dáhtáčoagginmetodat ja eará dábálaš jearahallanmetodat, sulastahttet oarjemáilmmi vuordámušaid ja teorijaid, ja sáhttet hilgut álgoálbmot árvovuogádagaid. (Chilisa (2020: 249). Chilisa (2020: 249-250) lohka ahte jearahallan lea definerejuvvon ávkkálaš ságastallamin, dábálaččat mas guovttis oassálastet, dahje ságastallan mas lea ulbmil. Jearahallamiid sáhtta juohkit sihke individuála jearahallamii, nu go mun lean dutkanbarggus dáhkan, dahje joavkkojearahallamii. Sáhtta klassifiseret jearahallanmetodaide eahpestruktuvrralaš jearahallan, semi-struktuvrralaš dahje belkohahkkinstrukturerejuvvon jearahallan, ja strukturerejuvvon dahje stándardiserejuvvon jearahallan. (Chilisa 2020: 250.) Dáid dieđuid vuodul lean hábmen govvosa mainna govvidan jearahallamiid klassifiserema (gč. govus 4).

Govus 4: Jearahallamiid strukturvra. Loadja gitta čadnon strukturvrii.

Govus 4 čájeha makkar ortnet jearahallamiin lea strukturvra ektui, man čadnon- ja friddjavuogát jearahallamat leat. Mun lean välljen čađahit semi-strukturvrralaš jearahallama, ja dat lea fokuseren jearahallaman mas leat gažaldagat ráhkaduvvon válmmasin jearahallanbagadussii. Dáinna jearahállamis fokuserejuvvo dušše ášši birra mii dutkojuvvo. Jearahallanortnetvuorru ii leat seamma buot informánttaide, muhto geahččalan sullasaš gažaldagaid vuodul vástádusaid čohkket. Ovdamunni dákkár jearahallamiin lea ahte informánttat sáhttet friddjat muitalt ja čilget, muhto jearahallis lea vejolašvuolta doalahit ságastallama fáttá rámmaid siskkobealde (Chilisa 2020: 250). Ráddjema dihte in čilge eambo eahpestrukturvrralaš dahje strukturerejuvvon jearahallama birra.

Prošeavttain gos jearahallamat adnojuvvot metođan, lea dárbu hábmet jearahallanbagadusa (Dalen 2019: 26). Postholm ja Jacobsen (2018: 122) dadjaba ahte gažaldagat jearahallanbagadusas galget hábmejuvvon ovdal jearahallamiid čađaheami ja galget gokčat čuolmma, dutkanjearaldagaid ja dasa lassin ráhkkanáhttit čielggadeaddji jearaldagaid. Dán vuodul lean hábmen jearahallanbagadusa (gč. mielddus 2) málliin dahje doarjjaárkan jearahallamiid olis, sihkkarastet ahte buot fáttát gokčojuvvot buot ságastallanbottuin informánttaiguin. Ulbmilin ii leat ahte galgá čuovvut čuoggás čuoggái, muhto baicca ahte veahkkeneavvun go mun áiggun vuogas ságastallama informánttaiguin, ja áiggun olahit persovnnalaš vásáhusaid ja oaiviliid. Jearahallanbagadusas lea listu fáttáin ja temáin ja oppalaš gažaldagat maid birra galgga jearahallamis ságastallat/čađahit. Dát gažaldagat galget movttiidahttit informánttaid buktit čiekŋalis dieđuid. Das lea dábálaččat mearriduvvon ortnetvuorru, muhto sáhttá

rievdat jus informántta buktá ođđa temáid. Belohahkii strukturerejuvvon jearahallan ráhpa vejolašvuoda buori dássetvuoda struktuvrra ja fleksibilitehta gaska.

Kvale & Brinkmann (2017: 182) čilge ahte narratiiva jearahallan deattuha muitalusaid maid informántat muitalit, sihke dáhpáhusaid ja movt muitala. Muitalusat bohtet spontánalaččat jearahallamis ja dá lea vuohki movt olmmoš geahččala organiseret luddolaš kognitiiva ja gielalašvuoda ja dainna lágiin čájehit su oaivila ja máhtu. Metoda lea, nu go Postholm & Jacobsen (2018: 119) čilge, buorre vuohki háhkat bienalaš dieđuid ovttaskas olbmos muitalusaid dahje eallinvásáhusaid bokte. Áigon jearahallamiin gullát informánttain sudno vásáhusaid čiekŋalis oahppama olis, nu ahte osiin jearahallamiid čadaheamis lean váldán inspirášuvnna dán jearahallanmetodas. Nu go Kvale ja Brinkmann (2017: 182) čilge, de galgá narratiivvalaš jearahallamis geaččalit oažžut informánttaid muitalit sin vásáhusaid birra, ja go álgá muitalit de galgá son gii jearahalla guldalit maid muitala ja jerrat lassegažaldagaid, gokko orro heiveme. Narratiiva metoda lea maid leamaš inspirášuvdna go lean čállán masterčállosa.

Dutkanjearahallan lea intersovnnalaš dilálašvuolta ja ságastallan fáttá birra. Dan dihte álggahin jearahallama dainna lágiin ahte álggos presenterejiin iežan, čilgejin proševtta birra ja movt jearahallan boahťa čadahuvvot, Kvale & Brinkmann (2017: 160) rávvagiid vuodul. Mun maiddái muitalin váikkuhusaid leat mielde jearahallamis, makkár vuoigatvuodát sus leat ja movt sáhtta geassádit jearahallamis jus dan áigu. Vaikko dieđut ledje jo miehtanreivves (gč. mielddus 1), ja de muitalin goit ge ovdal go jearahallan álggii informánttaide movt jearahallan dokumenterejuvvo ja mii dáhpáhuvvá dokumenterejuvvon dáhtáiguin go dutkan loahpahun. Dákko bokte mun válden vuhtii informántta anonymitehta ja informánta šaddá oadjebas ahte dieđut vurkejuvvo gaskaboddosaččat. Go jearahallan álggii, mun bidjen báddema johtui. Mus lei báddenrustet maid ledje Sámi allaskuvllas luokkas válda, ja vel lassin dihtor mainna báddejin, amas tehnikkalaš váttisvuodaid geažil láhppo, de mus lea seamma báddi juoppá maskiinnas. Álggahin jearahallama duohtadiđolaš gažaldagaid, nu go nama, agi ja barggu birra. Dát veahkeha luvvet miellaláhki ja hukse dorvvolašvuoda, čilge Kvale ja Brinkmann (2017: 160). Mun čuvvon jearahallanbagadusa, muhto informántta oaččuiga friddjat muitalit maid soai diehtaba dahje jurddašeaba fáttá birra. Gaskamuttos jearahallama mun muitalin ahte dal letne sulli beallemuttos, ja loahpas muitalin goas

lei maŋemus gažaldat. Áibbas loahpas informánttat oáččuiga addit kommentáraža ja friddjavuođa čielggadit áššiid, mat sáhttet leat eahpečielgasat.

3.3 Materiála analyseren

Jearahallamat maid lean čadahán leat vuodđu mu dutkamii ja álgomateriála maid galggán giedahallat. Materiála analyserenbarggus lean giedahallan jietnafiillaid main leat báddejuvvon jearahallamat transkriberen daid. Maŋnel go lean transkriberen, de lean koden ja kategoriseren materiála ovdal go ieš analyseren álga.

3.3.1 Transkriberen

Dáhtáid čoaggin ja materiála háhkat, lea dušše oassi dutkanbarggus ja maŋnel go jearahallamat leat čadahuvvon, de álgá giedahallanbargu. Maŋnel jearahallamiid mun transkriberejin battiid, mii mearkkaša ahte čállen maid informánttat muitaleigga, njálmmálaš gielas čálalaš hápmái. Jearahallanmateriála ferte transkriberet nu ahte sáhttá materiála kodet ja kategoriseret. Jietnafiillaid fertejin dárkkilit guldalit ja čállit maid informánttat muitaleigga ja lean jearahallamiid transkriberen nu njuolga go vejolaččat. Mun čállen álggos nu movt muitaleigga ja bidjen maiddái sisa gokko ledje bottut. Go nuppes mannen fas čađa jietnafiillaid, de dárkkistin ahte ledje čállán riehta, válden “guoros” sániid ja eret mat eai váikkuhan sisdollui. Jearahallamat čadahuvo sámegillii, nu ahte mu transkripsuvnnat leat maid sámegillii. Seammás go nuppes mannen jietnafiillaid čađa ja dárkkistin transkripsuvnmaid, de mun merkejin alccen kommentáraid iežan jurdagiin jearahallama ektui. Jearahallanbáttit ja transkripsuvdna lea materiála mu dutkanbarggus, ja dan beasán de álgit analyseret.

3.3.2 Analyserenproseassa

Analysaproseassas lean välljen osiid transkriberemiin, nu ahte lean dušše analyseren dáhtámateriála mii lea gullevaš fáttáide ja čuoлмаmaid vástideapmái. Lean giedahallan materiála, koden ja kategoriseren. Ulbmil dutkosiin lea guorahallat oahpaheddjiid čanastaga čiekŋalis oahppamii, nu ahte lean dan vuodul kategoriseren ja analyseren jearahallamiid. Bohtosiid ovdanbuktima lean välljen juohkit golmma oassái, fáttáid ektui. Álggos ovdanbuvttán movt oahpaheaddjit ipmirdit čiekŋalis oahppama. Dasto boahhtá čiekŋalis oahppan sámegielválgas (5.2.1), čiekŋalis oahppan oahppoplána ektui (5.2.2) ja movt oahpaheaddjit barget čiekŋalis oahppama olaheami olis (5.2.3.)

Analyserenbarggus lean atnán kvalitatiiva sisdoalloanalyisa mii lea servodatdieđalaš metoda analyseret teavsttaid ja čállošiid sisdoalu (SNL). Lean välljen dán atnit, nu ahte beasan guorahallat materiála oaidnin dihte minstariid ja oktavuodaid. Analyisa vuolggasadji leat jearahallamiid transkriberejuvvon teavsttat. Kvalitatiiva sisdoalloanalyisa lea lahkonanvuohki klassifiseret ja identifiseret minstariid dahje fáttáid čoggojuvvon materiálas. Mu barggus dat lea transkriiverejuvvon. Go čađaha sisdoalloanalyisa, de álggos ferte kodet materiála. Dasto juhkkujuvvojit kodat kategoriijaide dahje fáttáide. Materiála guorahallojuvvo nu ahte sáhtá identifiseret jierpmálaš minstariid dahje proseassaid. Identifiserejuvvon minstarat árvvoštallojuvvot ovddeš dutkama ja teoriijaid ektui. Dát veahkeha dulkonbargui. (Johannessen 2016: 162, Larsen 2020: 114.) Jearahallanbohtosiid lean gieđahallan ja systematiseren ja juohkán informánttaid vástádusaid jearahallangažaldagaid. Lean dáhkan dáinna vugiin nu ahte alcesan šaddá álkit oaidnit, buohtastahttit ja gieđahallat vástádusaid. Manjel go lean ordnen jearahallanvástádusaid, de lean buohtastahtán vástádusaid, ja ovttasadjai čohkken oktasaš áššiid ja fáttáid. Lean gieđahallan materiála nu ahte lean oktiičatnan sániid maid goappaš informántat leaba namuhan.

3.4 Etihkka

Etihkka guorahallá njuolggadusaid mat leat morála dahje oskkoldaga ja lága vuodđun. Etihkka lea olu viidát go dušše suokkardallat mii leat riekta/boastut, mii dábálaččat lohko etihka váldogažaldahkan. Kuokkanen (2009: 103) čilge ahte olmmoš galgá hárjehallat áigumuša gitta dat šaddá lunddolaš oassin su eallimis. Addo ovdamearkan movt ovdamearkka dihte dásseárvvu etihkalaš ortnet bohtá ovdán mánáidbajásgeassimis. Mánát ohppet bargguid vuodul, ja ohppet go rávisolbmot addet välljenvejolašvuodaid sidjiide maid bokte sii galget smiehttat iežaset molssaeavttuid. Välljenvejolašvuohtha gáržžida ahte mánát besset ieža oahppat mii lea boastut/riekta ja makkár váikkuhusat sáhttet leat välljemis. (Kuokkanen 2009: 103.) Ehtalaš čuolmmat čuožžilit go dutkan njuolgut čuohcá olbmuide, earret eará dáhtačoaggimis. Ovdamearkka dihte jearahallamis sáhtá eahpehtalaš dohkketmeahttun čuohcat informántii, dá jus jearahallangažaldagat dahje fáttát eai leat leamaš vuohkkasat/heahtad. Informánttat galget álo gudnejahttojuvvot. (Johannessen ja earát 2016: 83-84.)

Dutkanetihkas lea sáhka ovddasvástádusas ja gudnejahttimis gaskavuodaid ja akademalaš vieruid vuodđudeamis eamiálbmogiid servodagas. Dutkanetihkka lea šaddamin dohkálaš dutkamii ja mánggat váldoservodaga universitehtat ja dutkanásahusat leat jo hábmen dutkannjuolggadusaid mat gustojit eamiálbmogiid. Autonomiija birra sáhka, de das eamiálbmogat ieža mearridit dieđu ja ášši birra. Eamiálbmogiid dutkoma oktavuodas iešmearrideapmi mearkkaša earret eará ahte ieža ealáskahttet ja váldet atnui iežaset diehtoortnega ja diehtočoagginmetodaid (Kuokkanen 2009: 104-105.) Dutkanetihka birra Sjöberg (2018: 47) deattuha ahte ferte leat dihtomielalaš makkár árbevierut ja makkár rámmat leat leamaš oidnosis ja vuoruhuvvon. Dutkkus šaddá dutkamuš dieđáárbevieru birra ja makkár oktavuoha dain lea go leat dieđalaš áššit ovdamearkka dihte oskkolaš áššiid birra.

Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humanoria (NESH) lea mearridan dutkanehtalaš njuolggadusaid. Johannessen ja earát (2016: 85) čilge golbma vuhtiiváldima:

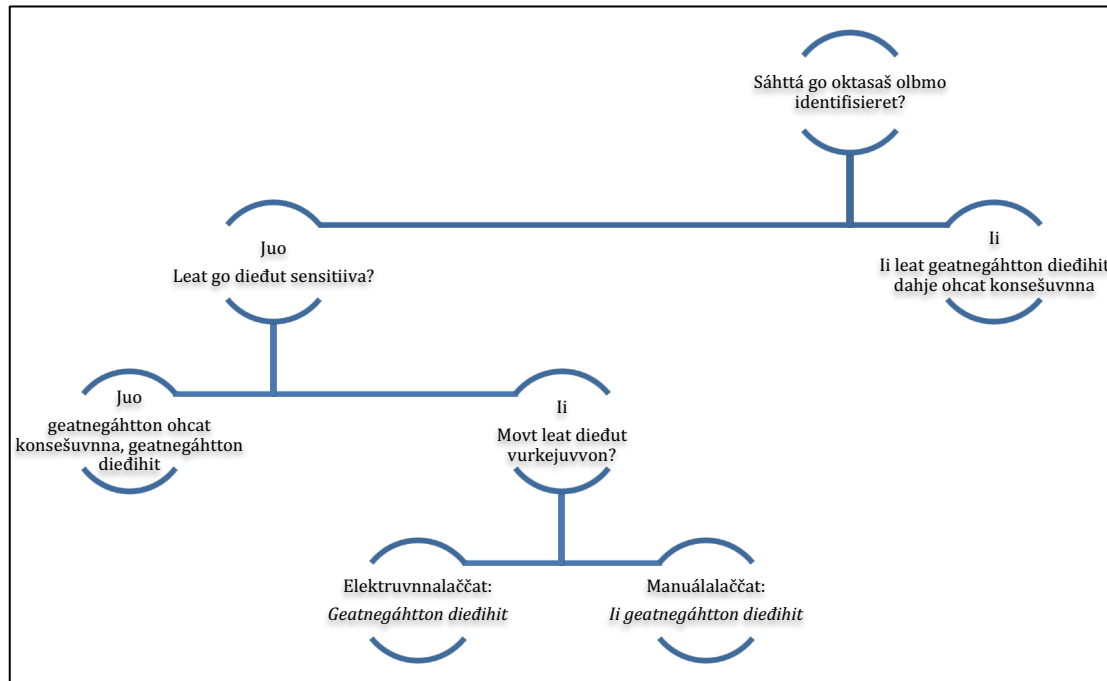
1. Informánttaid riekti iešmearrideapmái ja autonomiijai: son guhte lea ovdal oassálastán, gii oassálaste ja son sii lea ovdal oassálastán iskosis, galgá ieš mearridit iežas oassálastima badjel. Galgá eaktodáhtolaččat miehtat oassálastit ja sáhtta vaikko goas geassádit iskosis.
2. Dutki geatnegasvuoha doahhtalit informántta priváhta eallima: olmmoš galgá ieš beassat mearridit gean luoitá “sisa eallimii”, ja makkár dieđuid addá máilbmái.
3. Dutki ovddasvástádus hehttehit vaháguhttima: guoská eanaš dálkkaslaš dutkamii. Ferte árvvoštallojuvvot lea go dáhtaid čoaggin vahán informánttaide. Sii geat oassálastet iskosis, galgá unnimus lágii mielde váikkuhuvvot. Dáid osiid lean veardádallan ja vuhtiiváldán iežan dutkanbarggus.

Lágaid bokte lea geatnegahtton dieđihit ja konsešuvnna ohcat jus prošeakta sisttisoallá giedahallat persovdnadieđuid ja dieđut leat ollislaččat dahje belohakkii vurkejuvvon elektrovnnalaččat. Persovnnalaš dieđut leat dieđut ja árvvoštallamat mat dahket vejolažžan identifiseret oktasaš olbmo, ovdamearkka dihte jearahallanskovi bokte gos

diedut informántta agi, sohkabeali ja/dahje personnummár sáhttet identifiseret njuolgut dahje eahpenjuolga. Jus dákkár diedut leat registrerejuvvon elektrovnnalaš reidduiguin ovdamearkka dihte dihtorii, digitála kámerain ja -jietnabáttiin, de lea geatnegahttojuvvon diedihit prošeavtta ja konsešuvnna/dutkanlobi ohcat. Go persovdnadiedut galget gieđahallojuvnot, de galgá ohcon konsešuvdna/dutkanlohppi, sihke go leat gieđain čállon notáhtat dahje elektrovnnalaččat. (gč. govus 5)

Dat lea sierra prosedyra ja dáhkko Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS (NSD) neahttasiiddu bokte. Prošeavttat mat leat geatnegahtton diedihit ja ohcat konsešuvnna, galget diedihit personsuodjalusombudii. Diediheamit galget sáddejuvnot sierra skovi bokte. Diedihanskovvi lea gávdnamis NSD ruovttusiiddus: www.nsd.uib.no/personvern, dahje www.datatilsynet.no.

Diediheami gieđahallan ja meannudeapmi sáhtta ádjánit, nu ahte ávžžuha dákkár formála beliid dahkat buori áiggis, ovdal dáhtáčoaggin álggahuvvo.

Govus 5: čeahkkáigeassu movt jearrat lea go prošeavtta geatnegahtton diedihit dahje konsešuvnna ohcat.

Govvosa vuodul sáhtta verdidit gáibiduvvo go galgá go diedihit dutkama NSD:ii vai ii. Mun ohcen dutkanlobi NSD:s mañjel go dutkančuolbma čielggai. Ledjen ožžon rávvaga ahte čállit ohcama dárogillii, dan dihte go meannudanáigi sámejelat ohcamiin lei veahaš guhkit. Mañjel go sáddejin ohcama, ii mannán go badjelaš vahkku ovdal go

lei dohkkehuvvon. Ohcamii mun šadden bidjat sihke miehtanreivve ja dutkanplána. Dáid ledjen jorgalan dárogillii.

Persovdnadiehtoláhka deattuha gáibádusa miehtamii. Jus oktasaš olmmoš sáhtá identifiserejuvot, de galgá miehtan oassálastit dutkosii/iskosii. Miehtan galgá leat eaktodáhtolaš ja informerejuvvon julggaštus informánttas, ahte son dohkkeha su birra dieđuid giedahallama. Galgá registrerejuvvon ahte lea miehtan njálmmálaččat dahje čálalaččat, elektrovnnalaččat dahje báberhámis. Galgá boahit ovdán ahte informántta miehtá searvat dutkosii, makkár diehtomeannudeamit miehtan sisttisoallá ja makkár meannudanovddasvástideaddjiide miehtan čujuha. Lean ráhkadan šiehtadusa (gč. mielddus 1) dán miehtama registreret.

Sámi allaskuvlla dutkit leat čadnon čuovvut WINHEC - World Indigenous Nations Higher Education Concoortium dutkangáibádusaid, ja mun lean daid čuvvon (Sámi allaskuvla 2021). Ulbmil lea várjalit ja nannet buot álgoálbmogiid vuoiŋgalaš osku, kultuvrra ja giela álgoálbmogiid oahpuid bokte. Artihkal 31.1 lohka ahte Álgoálbmogiin lea riekti doalahit, hálddašit, várjalit ja ovdánahttit iežaset kulturárbbi, árbevirolaš máhtuid ja seammás juolgguštit diehtaga, teknologiija ja kultuvrra. Álgoálbmogiin lea riekti ealáskahttit, atnit, ovdánahttit ja seailuhit boahhtevas buolvvaide, mitalusaid, njálmmálaš mitalanárbbi, giela, filosofijaid, čállinvugiid ja girjjálašvuođa, ja čujuhit ja doalahit iežaset báikenamaid jna. Álgoálbmogiin lea riekti ásahit ja hálddašit iežaset oahppofierpmádagaid ja institušuvnnaid gos oahput čađahuvvot iežaset gielas, dakkár vugiin mii lei heivvolaš sin kultuvrralaš vugiide oahpahit ja oahppamii. Álgoálbmogiin, erenoamážit mánáin, lea riekti oahpahussii buot dásiin ja oahppanvugiin, ii ge galgá vealahuvvot stádas. Stádat galget, álgoálbmogiid ektui gávnnahit beaktilis doaibmabijuid nu ahte álgoálbmogat, maddái sii geat orrot olggobeale ruovttuservodaga, oažžut oahpu iežaset kultuvrras ja iežaset gillii. (WINHEC 2002; Sámi allaskuvla 2021.)

Jearahallanproseassas sáhttet čuožžilit ehtalaš hástalusat dan dihte go leat guorahallame olbmot priváhta eallima ja daid almmuhit almmolašvuhtii (Kvale & Brinkmann (2017: 97). Dát ehtalaš hástalusat sáhttet váikkuhit olles jearahallanproseassa, ja galggašii vuhtiiváldit álggu rájes gitta lohppii. Jearahallama ovdal ferte šihthuvvon informánttaiguin miehtan. Dat mearkkaša ahte diehtoaddiide mitaluvvo dutkama

ulbmila birra, váldodovdomearkkaid ja vejolaš riskaid ja ovdamuniid oassálastát dutkanprošektii. Miehtan sihkkarastá maiddáai ahte diehtoaddit leat eaktodáhtolaččat oassálastet dutkamii, ja ahte sáhttet geassádit vaikko goas. Maiddáai ahte dárkilit mitalit ja čilget dutkanprošeavtta birra, dagaha ahte ii čuožžil eahpesihkarvuohta ahte galgá go searvat vai i, čilge Kvale & Brinkmann (2017: 104-105). Lean dáid osiid váldán vuhtii dutkadettiin ja earanoamážit jearahallanoktavuđas.

Hálddašanlága (2015, § 13 e.) vuodul leat buot dieđut main sáhtta guorrat oktasašolbmuid, jávohisvuodageatnegasvuoda. Bohtosat prošeavttain mat sisttisdoallet dieđuid olbmuid birra, galget anonymiserejuvvot. Dutki ii galgga ovddidit dieđuid maiguin sáhtta guorrat oktasaš olmui. Dieđut mat leat čohkkejuvvon dutkanoktavuodas, ii sáhte atnit eará oktavuodain. Dát galgá čielggas leat diehtoaddiide/informánttaide. Ehtalaš njuolggadusat maid dáguhit ahte anonymiseren lea dehálaš oassi dutkamis, muhto das bohtá váttisvuohta go dutká unnit báikegottiin. Dan dihte leat eará norpmat go dákkáraš diehtoaddit leat, ja áššedovdit ja autoritehtat fertejit bearráigeahččat ahte anonymitehta bisuhuvvo.

Mu dutkanbarggus mun lean anonymiseren informánttaid, nu ahte ii boađe ovdán namma, ahki dahje sohkabealli, juste dan dihte go áiggun bisuhit ja sihkkarastit informánttaid anonymitehta. Informánttaid anonymiseremis leat sihke buorit ja bahá bealit. Anonymiseren sáhtta álkidit miehtama searvat jearahallamii ja suddjet informánttaid, muhto nuppe dáfus de sáhttet informánttat dovdat ahte go leat sin áiggi, máhtu ja dieđuid juohkán, de eai oaččo dan rámmii ja gudnejahttima maid livčče ovdamearkka dihte journalisttalaš jearahallamis ožžon (Kvale & Brinkmann 2017: 107). Lean veardádallan galggán go anonymiseret vai ii, ja váldán vuhtii dáid belliid veardideamis. Ággan manne anonymiseren lea sudjet informánttaid identitehta, dan dihte go sámi servodat ii leat nu stuoris ja sámi oahpaheaddjit eai leat vaikko man olu.

3.5 Jáhkkehahttivuohta ja luohtehahttivuohta

Suokkardalan maid dutki ferte váldit vuhtii maŋjel go lea čoaggán ja analyseren dáhtáid, ja válbmen bohtosiid. Árvvoštallat dutkosa dáhtáid, analysa ja bohtosiid, lea dehálaš oassi dutkanmáilmmis. Dutkama bohtosat galggaše leat jáhkkehahti dan muddui ahte dutkkosa oasseváldit sáhttet dovdat iežaset govvideamis. Kvalitatiiva

metoda lea heivolaš vuohki hukset teoriijaid, ja deavdá kvalitatiiva lahkoneami álgoálmot dutkamii. Dat geahččala, sirret álgoálmot dutkama teoriija, ja sirdá/sisaheiveha globála diehtaga. Dan dihte dutki ferte álo leat áicevaš vejolaš áitagiid dutkosa jáhkehahttivuođa birra. Dovdomearkkat jáhkehahttivuhtii leat ahte gávdnojit mánggat realitehtat ja danin mánggat duođat. Dutkamat leat luohhteveaččat jus presenterejuvvojit nu dohkálaččat go vejolaččat. Chilisa (2012: 217.) Jearahallamiid oktavuodas mun deattuhin ahte mun anonymiseren jearahallamiid, nu ahte informánttain galggái leat oadjebasvuohta ahte son beassá vásitidit nu riehta go vejolaš, maddái dakkár áššiide mat eai soaitte leat nu bivnnuhat. Dát lea mielde sihkarastime ahte jearahallabohtosat leat jáhkkehahtti. Mun adden informánttaide vejolašvuođa dárkkistit bohtosiid maŋnel jearahallamiid, amas mihkege lea boastut ipmirduvvon.

Luohtehahttivuohta sáhtta dadjot eará sániiguin oskkáldasvuohta dutkamis ja lea čadnon dutkosa dáhtai – makkár dáhtaid atná, movt lea čoaggán, movt lea gieđahallan. Dákkár dutkamušaid sáhtta leat váttis nannet luohtehahttivuođa go kvalitatiivvalaš dutkamuša ii sáhte seamma ládje ođđasit dáhkat. Lea dan dihte go dutkis lea váikkuhus dutkamii, ja oktavuhtii dutkanoasseváldiide. Nannendihtii luohttehahttivuođa sáhtta baicca dutki vuđolaččat čilget sisdoalu, ja čilget dutkanproseassa (Johannessen ja earát 2016: 231-232, Postholm & Jacobsen 2018: 223-224), ja nu lean ge mun geahččalan váldit vuhtii dutkadettiin, nannendihtii dutkama luohtehahttin.

4 Bohtosat

Dán kapihttalis mun ovdanbuvttán jearahallanbohtosiid, eará sániiguin mu dutkanmateriála. Jearahallamat leat leamaš vuodđun mu dutkamii. Analysaproseassa čađa lean välljen osiid transkriberemiin, nu ahte lean dušše analyseren dáhtámateriála mii lea gullevaž fáttáide ja čuolmmaid vástideapmái.

Fágaodastusa oktavuodas lea šaddan áigequovdil bidjat fokusa čiekŋalis oahppamii, nu álggaha informánta 1. Informánttat muitaleaba ahte doaba čiekŋalis oahppan lea oahpis ja ahte leaba dáiinna bargovugiin bargan olu. Soai muitaleaba maid ahte dovdaba sáni čiekŋudeapmi ovddit oahppoplánain. Informánta 1 deattuha ahte dieđusge goas dat lea hui aktuealla šaddan, dat lea dáiinna fágaodastemiin. De fas dego ođđasit riegiid.

Oahpaheaddjit atnet goappaš doahpágiid, sihke čiekŋalis oahppan ja *dárkilis oahppan* go doahpágiid sisdoalus lea erohus oahppama kvalitehta ektui muitala informánta 2. Informánttat earuheaba doabageavaheami dainna lágiin ahte čiekŋalis oahppan lea eambo dárogielenjattát doaba, dan dihte go dárogieldoaba *dybdelæring* leat njuolga jorgaluvvon sámegeallii čiekŋalis oahppan. Informánta 2 govvida dán erohusa ná: “Čieŋal lea mu mielas jávri, nu ahte dan dihte munnje ii heive riehta bures lohkat čiekŋalis oahppan”. Su mielas govvida dárkilis oahppan lea eambo riehta govvidit dan man birra lea sáhka, go dat muitala eambo dan kvalitehta birra, ahte lea buorre kvalitehta go oahppa dárkilit. Dien sáhtta čilgen dainna lágiin ahte go atná *dárkilis-sáni*, de muitala ahte juoga dáhpáhuuvvá dárkilit. Dárkilis oahppan addá gova das movt oahppan dáhpáhuuvvá. Informánta 2 čilge “Dan dihte go dat čilge mihá eambo dan, ahte movt dat galgá dáhpáhuuvat. Mii dat galgá leat boađus das ovtta ládje, ahte galgá dárkilvuohta. Dárkilit galgá darvánit.”

Oahpaheaddjiámmáhis lea čiekŋalis oahppamis dehálaš rolla, muitala informánta 1. Oahpaheaddji ferte hui dihtomielaččat bargat dainna temáin ja geahččat máŋgga bealis dan seamma ášši ja fas čatnat eará áššiide nu go okta informánta čilge. Nu go nubbi informánta čilge de čiekŋalis oahppama oktavuodas ferte hui viidát oahpahit, ja čalmmustahttit buot beliid hui vuđolaččat. Čiekŋalis oahppama oktavuodas lea dehálaš atnit iešguđet oahppanarenaid ja čatnat praktihkalaš doaimmaide akademalaš máilbmái. Informánta 1 atná ovdamearkka árbevirolaš bargguin, go galgá čilget čiekŋalis

oahppama. Son muitala ahte čiekŋalis oahppan lea buot arenain ja lea hui dehálaš oassi earret eará boazodoalus. Vaikko oahppit jurddašit ahte boazobargi ii dárbbáš goassige čállit, de dat ii leat nu. Boazobarggus lea earanoamáš dehálaš ahte lea čiekŋalis oahppan ja máhttu, go ovdamearkka dihte galgá guohtuma birra čilget nubbái, de lea dehálaš máhttit eanan-, muohta- ja muđui namahusaid. Informánta dadjá ahte vaikko nuorat eai vállje akademalaš máilmmi, de čuovvu čiekŋalis oahppu buot arenain.

4.1 Čiekŋalis oahppan sámegielfágas

Oahppoplána oktan bajit osiin lea skuvllaid stivrendokumeanta ja mearrida sámegielfága sisdoalu ja ulbmiliid, nu muitala informánta 2. Sámegielfága lea giellafága ja das leat iešguđet giellabealit guovddázis. Informántat namuhit earanoamážit ahte lea dehálaš ahte mánát ohppet lohkat ja čállit sámegillii. Jus sámegiella galgá bistit ja seilluhuvvot, de lea áibbas dehálaš ahte skuvllas nannejuvvo sámegielafága nu ahte fágas lea sihke árvu ja ávki. Informánta 2 čilge ahte ođđa oahppoplána addá eambo árvvu sámegielafágii. Bajit oassi nanne sámegielohppiid rivttiid ja sámi kultuvrra mávssolašuođa, ja dat váikkuha sámegielfága oahpahussii. Doppe leat dakkár immatrielle kulturárbbit, dat mat eai oidno ja go dat namuhuvvojit, dat lokte statusa ja dat árvu loktana, ja dan dihte lea ávkkálašvuohta ja dehálašvuohta maid, nu dadjá informánta 2. Son joatká ja lohka ahte go bajit oasis deattuhuvvo diet nu nannosit, de dat addá árvvu ja dan dovddu ahte lea dehálaš ja dárbbášlaš, ja ahte sámegielain gánnáha bargat.

Čiekŋalis oahppan lea agibeivve gávdnon skuvllas, vaikko ii leat deattuhuvvon nu olu ovdal, ovdanbuktá Informánta 1. Son oaivvilda ahte ovdal dálá oahppaplánaid, earret eará dalle go ieš lei oahppi skuvllas, de galge nuoraidskuvllas čiekŋudit muhtin fáddái, ja čállit sierra barggu dan birra. Dien barggu oktavuodas šadde suokkardallat iešguđet beliid dan fáttás, ja hui dárkilit bargat dainna. Dalle lei gáibáduš ahte oahppit čálle stuorit čiekŋudanbarggu, gitta moaddelot siidosaš čállosa. Informánta muitala ahte diekkár bargovuohki ii leat dál šat anus skuvllas. Nu sáhtta oaidnit ahte čiekŋalis oahppan lea lunddolaš oassi leamaš skuvlla, ja ii ge dasa leat dárbbášan bidjat nu olu fuomášumi. Informánta 2 čilge ahte dárkilis oahppan dáhpáhuvva lunddolaččat jus oahpaha viidát, oahppit besset iskat ja bargovugiid bokte válddát mielde juohke beali,

de dat dagaha ahte it čađat dárbbat fokuseret ja dáguhit ahte dán galget oahppit dárkilit oahppat. Son addá vel ovdamearkka, matematihkkaohpahasas:

Jus oahppit besset ieža geahččaladdat ja leat mielde das man birra lea sáhka, jus moai lohke matematihkas. Dat galget ovttamađodagaid čoavdit. Jus eai beasa goassige fuobmát ja iskat mii dat lea, ovdamearkka dihte viehkaga. Eai dat ipmir goassige mii dat lea, ovttamađodat. Manin dat ovttamađodat lea. Dan dihte go lea ovtta mađe juoga mas. Jus don válddat viehkaga, ja bijat goabbat beallai ja vihkkeđat, de lea ovttamađu, dássálaga leaba diet goabbat bealit. Duohta máilbmái čatnat. Čájehit dan. Vásihit dan. Vaikko haksit, vaikko dien ii sáhte haksit. (Informánta 2).

Oahppoplánas gáibiduvvo ahte oahppit galget oahppat lohkat ja čállit, ja beassat bargat sihke digitálalaččat ja praktihkkalaččat, čilge informánta 1. Son joatká ja lohka ođđa oahppoplána mielde lea veadjemeahttun dušše girjjiid bokte oahpahit. Dan ahte don sáhtát girjji bokte oahpahit ovtta fága, dat beivviid mii gal leat mannan meattá. Boahdá ovdan jearahallamis ahte oahpaheaddjeámmáhís lea plánenbargu hui dehálaš. Plánema oktavuodas ferte fuolahit ahte buot bealit leat gokčojuvvon nu ahte oahpahasas lea progreshuvdna oahppoplána ektui. Informánta čilge ahte oahpaheaddji ferte máhttit ávkkestallat maiddá oahppoplána obbalaš oasi, ii ge dušše fágaplánaid ovdamearkka dihte go ráhkada jáhkeplánaid ja áigodatplánaid. Informánta jáhkká ahte lea hástalus boarráset oahpaheddjiide dán čuovvut, go dan ovddit oahppoplánas ledje *gelbbolašmihtomearit* nu guovddázis, ja dál vurdojuvvo ahte galgá olles oahppoplána atnit.

Skuvla lea dehálaš giellaoahppanarena, muitala informánta 1. Giellaoahppama oktavuodas lea dehálaš ahte skuvla lámhá dili nu ahte seailluha sihke giela ja giellariggodaga, ja maiddá vuhtiváldá báikkálaš giela ja suopmaniid mat leat juohke báikkis, nu čilge informánta 1. Son joatká ja lohka ahte sáhtát sámegeielfágas juo 1. klássa rájes oahpahišgoahtit grammatihkka, ja dássedit bargat dainna nu ahte šaddá progreshuvdna. Informánta 2:s lea čielga oaidnu ahte jus ohppiin ii leat sámegeiella skuvllas, de dat massá árvvu, dan ii leat ávki ge viggat doalahit ja lea balahahtti ahte áibbas nohká. Son čilge dilálašvuoda ná:

Na jus eai oahpa skuvllas, de nohkká dat. De das ii leat oba ge árvu, dan ii leat ávki viggat doalahit. Hui eanjil, juohke diŋga maid ii oahpa, maid it doalat heakkas ovttaládje, dat goit nohká. Dolla nai, jus don it ovttatládje bija muoraid, jáddá han dat. Seammaládje go sámegiella, jus don it oahpa dan ja it ane ealli giellan, na helt de dat nohka. Ii juste lihka jođánit gal játta go dolla, muhto oba jođánit goit nohkka. Don fertet biebmát čađat juoidá vai dat galgá eallit[...] Fertet biebmát čađat vai sáhtta eallit. Olbmo nai, jus ii oáččo biepmu, na ii dat de eale. (Informánta 2).

Sámegielhága boahhteáigi

Nuorat leat duostagoahtán atnit giela eará ládje ja eará arenain. Ođđa áigi, digitála platfoarpmat ja gulahallanvejolašvuodát váikkuhit nuoraid giellaberoštupmái, nu álggaha informánta 1. Dál leat nuorat álgán veahá eambo sámegillii čállit, ja oassálastit sámegiel gulahallamiin, earret eará instagramkontot gos gielain stohket ja fuomášit suohttasit daid bokte. Informánta dadjá ahte ovdal soittii sámegiella leat láittas go dušše skuvllas čohkkajedje ja barge dainna, muhto dál dustet giela atnit eara ládje, eara arenan, ja dat bokta giellaberoštumi. Dát mielddisbukta ođđa hástalusaid, earenoamážit oahpaheddjiide geat leat nu go informánta lohka “*mu agis ja boarráseabbot*”. Oahpaheaddjit fertejit gazzat ođđa oahpu ja oahpahallat atnit áppaid ja eará ođđaáigásaš digitála platfoarpmat ja -reidduid, nu ahte sáhttet sirdit oahpahusa digitála máilbmái, ii ge viggat doalahit dološ oahpahanvugiid dainna jurdagiin ahte ná lean agibeavve oahpahan, ja dat doaimá, muitala informánta 1.

Digitála máilbmii ráhpá vejolašvuodaid, muhto mielddisbukta maid gáibádusaid giela ektui. Digitála máilmmis ja gulahallamis ilbmet ođđa sánit, issoras leahtuin, mat fas šaddet heivehuvvot eará gielain sámegillii ja dat váikkuha sámegiella boahhteáigái, nu lohka informánta 2. Son muitala ahte digitála oktavuodain bággehallá ráhkadit ja heivehit ođđa sániid sámegillii, ja ballá ahte dát sáhtta leat goarádussan ja áittan sámegiella boahhteáigái, ja govvida ná: “Na, galgat mii skypeat dal? De ferte lohkat skypeat. Teamsčoahkkin. Eai dat gávdno sámegillii”. Ođđa áigi ja ođđa hástalusat eaktudat ahte lea čiekŋalis oahppan, nu ahte oahppit besset oahppat viidat. Oahpaheaddji ferte leat dihtomielaláš movt heiveha oahpahusa sámegielhágas ja ráhkkanáhttit ohppiid nu ahte oahppit oidnet ávkki oahppamis ja ožžot gelbbolašvuoda mii adno sin boahhteáiggis. Informánta 2 buktá ovdmearkka go čilge ahte jus dušše

boares ja dološ čállošiid lohka ja guorahalla, de dat ii leat beare dárkilis oahppan. Son oaivvilda ahte “jus viidát ja dárkilit galgá oahppat ja bargat, de ferte fuolahit ahte ii lámppo dat ovdalaš giella, ja maiddá čuovvut giela dan ektui mii dán áigge adno”. Informánta čilge ahte jus dušše dološ románaid lohka, de lea ollu otná sámi servodagas mii ii boađe mielde, ovdamearkka dihte go journalistat galget ovdanbuktit, čálálaččat ja njálmmálaččat. “Don fertet máhttit ođđásiid čállit ja muitalit, ovdánbuktit sámegillii. Jus don dan dološ románá logat dušše sámegillii, na it don de máhte ovdanbuktit dan ođđa áiggi” muitala informánta 2.

Go jearan fas ahte lea go goarrádussan ahte go ilbmet ođđa sánit, dat váldet ovdalaš dahje boares sániid saji, de boahtá ovdán ahte boahtá dás movt bargat čiekŋalis oahppamin. Informánta 2 čilge dat vuolgá das movt sámegielloahpaheaddjit barget dárkilis oahppamin ja oahpahusain. Son lohká ahte jus oahpaheaddjit eai beroš, muhto váldet ođđa sániid atnui dađi mielde go ilbmet, de gal lámppojit ovdalaš sánit. Son čilgesta vel dán ovdamearkkain:

Jus don álggat áivve lohkat dan ahte ovdamearka dihte, “bija ala stovveliid” dan sadjái go lohkat gummisáppáid, ja sáppáid. Jus don aivve álggat dan sáni stovvelat hoahkat, de lámppo da sátni fáhkka. De lea vuohon dat biebmát, lasihit. Jus don it biepmá, juogamainna, de dat jápmá (Informánta 2).

Informánta 2 oaivvilda ahte sámegiella oalát rievdá dahje lámppo, jus ná jođanit billájuvvo go dál lea dáhkáme. Son ballá ahte ii mana gallelot jagi ovdal lea áibbas rievdan. Ballá ahte sánit rivdet, hupmánvuohki rievdá, čállinvuohki rievdá, ja ahte šaddet ollu loatnasánit. Informánta lohka ahte movt ja goas giella adno, maid soaitá rievdat. “Movt galgá ealu vuodjit, fiskkiid geahččat, dárogillii? Ja go humat obbasa birra, movt lea guohtun. Sáhtta šaddat áibbas eará, go galgá dan dárogillii, jus dat galgá vuoitit”, suokkardallá informánta.

Informánttát deattuheaba ahte jus sámegiella galgá seilluhit, de das ferte leat árvu ja dat ferte dovdot ávkkálažžan.

4.2 Čiekŋalis oahppan oahppoplána ektui

Fágaodastusas lea čiekŋalis oahppan boahtán ovdán máŋgga sajis, sihke bajit oasis ja oahppoplánain iešguđet fágain. Informántat lohka ahte dovđaba oahppoplána sisdoalu. Oahppama oktavuodas lea dehálaš jurddašit hui viidát ja lea dehálaš guoskahallat visot daid beliid mas gullet dan temái, ja visot daid beliid guoskallat, oahppat ja ovdanbuktit. Ulbmil čiekŋalis oahppamiin lea ahte galgá dárkilit oahppat. Go dárkilit galgá oahppat, de ferte buot vejolaš vugiid atnit ávkin oahppamii, nu ahte sáhtát dan maid leat oahppan atnit eará oktavuodain. Informánta dadjá ná dien birra:

Don galggát diedusge buohtastáhttit, don galggát iskat, don galggát guorahallat, don galggát geahččalit dan fievrridit árgabeivái dan maid don leat oahppan[...] maid leat teorehtalaččat oahppan, galggát sáhttit atnit juoga mas maŋjel. (Informánta 2).

Go ođastus dahje rievdadus galgá fievrriduvvot skuvlaárgabeivái ja skuvlla doaimmaide, de lea dehálaš ahte buot dásiin olles oahpahasorganisašuvnnas, sihke oahpaheddjiin ja jođiheddjiin lea seamma ipmárdus ja jurddašeapmi. Informánta muitala ahte skuvllain sáhttet leat iešguđet boaresmállet vuogit movt bargat ja movt oahpahit. Jus galgá lihkestuvvat ovdánanbargguin, ja beassat eret boares jurddašanmállein, de fertejit buohkat ovttašráđiid geassit seamma guvlui ja leahkit mielde hábmeme oahpahasorganisašuvnna ja dovdat ahte sii oamastit dan oktasaš jurddašeami.

Oahpahasdirektoráhtta almmuhii gelbbolašvuodapáhkaid maid bokte oahpaheaddjit galge oahpasuvvat oahppoplánaide. Informánta atná dán ovdamearkan ja muitala go sii mannán giđa daiguin barge ja fuomášedje ahte sis ledje iešguđet oinnut árvvuid ektui. Son muitala viidásit ahte sii šadde bidjat ollu áiggi ja návccaid dasa ahte suokkardallat movt ásahtit oktasaš árvvuid go sii ledje leamaš dan jáhkus ahte sis lei visot diet sajis. Dat lea hui čielggas ahte diekkar digáštalla duollet dállet čađahuvvot. Ođđa oahppoplánas galgá oahppi ieš leat guovddážis iežas oahppamis. Oahppi galgá ieš bargat, vásihit ja háhkat máhtu nu ahte šaddá bastevas ipmárdus ja lea dehálaš ahte beassá iešguđetládje vásáhusaid čoaggit, earret eará áiccuid atnit nugo haksit, máistit ja guoskahallat. Diekkár bargovuogit leat mielde ovddideame čiekŋalis oahppama. Lea

dehálaš ahte šadda iežas vásáhus, ii ge juoga maid earáin lea ožžon. Informánta čilge ahte dál eai galgga earát oahppái mitalit, son galgá ieš leat oassin das maid lea oahppame, movt sutnje lea dat ja movt lea viidáseappot, ii ge dan ahte earát mitalit ahte guokte oažžu guokte lea njeallje. Oahppi ferte ieš geahččalit ja iskat lea go duohta. Goappaš informánttain lea hui čielga oaidnu ahte oahppogirjjiide ii leat šat nu olu atnu. Nubbi lasihasttá ahte mii eat dárbbat šat daid dološ oahppogirjjiid go oahppi galgá ieš mihá eambo váldit ovddasvástádusa iežas oahppamis. “Ovdal go mii oahppogirjjiiguin dušše muitaleimmet, ribaimet blyante vel oahppis eret, ahte buvtte deike gal mun čájehan movt dat galgá” čilgesta informánta 2.

Ođđa oahppoplánas boahtá ovdan ahte oahppit galget oahppat šaddat kritihkkalaččat, maddái dasa mii guoská gáldokritihkkii, vai ieža galget nagodit mearridit mii lea riehta, mii lea duohta ja masa sáhttá atnit dieđuid maid gávdná. Informánta muitala ahte dát bealit eai lean nu guovddážis ovdal. Dál baicca galgá nu leat ahte oahppi iežas jurddašepmi, iežas iskan, oahppi iežas dovddut ja guottut leat guovddážis.

Galgá ieš, ieš leat dakkár borgár šaddat máilmmis mii sáhttá kritihkkalaččat árvvoštallat iežas ektui, dahje dan dilálašvuoda ektui. Dat lea erohus ovdalaš oahpahasas. (Informánta 2).

Oahppi galgá oaidnit ja atni árvvu váikko mas. Árvvut leat eambo vuhtiiváldon dan ođđa oahppoplánas ja dasto lea oahppi gii galgá mearridit mas lea árvu, diehtit mas lea árvu ja olu eanet ieš jurddašit. Dál ii galgga nu guovddážis leat ahte oahpaheaddji čuožžu távval luhtte ja addá ja addá oahppái. Oahppi ferte ieš oažžut vejolašvuoda ahte geahččalit ahte máhttá go ja sáhttá go son atnit viidáseappo dan maid lea oahppan. Dál maid lea hui guovddážis ahte oahppit galgá ráhkanit, ieš árvvoštallat ja hui guovddážis iežasárvvoštallan, ahte galgá ieš iežas árvvoštallat. Informánta dadjá ahte dan birra ii lean ovdal gullon ge.

Fágaidrasttildeaddji fáttát lea okta váldoosiin ođđa oahppoplánas ja dan bokte láktasit mángga fága ja oahppoplána. Informánta muitala ahte ii galgga dušše gelbbolašvuodamihtuid birra hupmat, muhto ferte hupmat oahppoplána mihtuid, ja dan birra ahte maid obbalaš oasis sáhttá ávkkástallat temáid barggádettiin. Oahpaheaddjit lohket ahte sii seaguhivčče praktihkkalaš bargguid ja čállinbargguid. Dakkár

bargovuogit dávjá lihkostuvvet, go oahppit besset juogaládje geahččaladdat duohtavuodas ja dan iežas geahččaleami vuodul viidáseappot bargat, ovdamearkka dihte čállit. Čállima han sáhtta mánggaládje välljet, sihke báhpirii ja digitálalaččat, ja seammás ožžot friddjavuođa välljet makkár hámis sii áigot ovdánbuktit ovdanbuktit. Informánta 1 muitala ahte “Galget go ráhkadit, dat mii dán áigge orro hui bivnnut mánáin ahte jus besset ráhkadit filmmáža dahje dakkár báddemiid ovdamearkka dihte Podcasta”. Dákkár fágaidrasttildeaddji fáttáid bokte besset mánát oaidnit ja vásihit ahte duohtavuodas eai leat áššit nu ovttageardánat ja ovttá áššiš sáhttet leat mánga beali ja mánát sáhttet vásihit iešguđetlágan fuomášumiid. Dat ahte sii ožžot ovttá čuolmma, dan besset suokkardallat, dainna bargat, ávkkástallat iešguđet bargovugiid ja nu gávdnat vástádusa. Dainna lágiin mii leat mielde ráhkkáhttime mánáid buorebut servodáhkki.

4.3 Movt oahpaheaddjit barget čiekŋalis oahppamin

Čiekŋalis oahppan eaktuda oahppi oassalastima, sihke plánemis ja čađaheamis. Oahppi ferte ieš leat guovddáži iežas oahppamis, ja oahpaheaddji galgá láchit dili nu ahte oahppi oažžu vejolašvuoda oahppat. Informánttat muitaleaba ahte oahppi galgá ieš beassat iskat, geahččaladdat, gávdnat bohtosiid ja čovdosiid. Oahpaheaddji galgá leat veahkkin oahppái, sihke bagadallat ja muitalit, maiddái čájehit, muhto oahppi ferte ieš beassat vásihit. Oahpaheaddji ferte beassat iskat maid oahppi lea bargan, ja dađistaga nevvodit. Informánta 1 čilge ahte oahpaheaddji ferte ovttas ohppiin, geahččat man muddui lea ovdánan ja maid lea oahppan, ja välljet fáttáid maiguin oahppi sáhtta eambo bargat, ja eambo suohkkardallát. Oahpaheaddji ferte de fárrrolaga ohppiin ságastallat ja veahkehit ohppiin fuomášit movt sáhtta viidáseappot bargat vai oahppá. Oahpaheaddji ferte ságastallama bokte veahkehit ohppiids smiehttat ahte oláha go son buoremusat mihtuid jus čállá, jus lohka, jus geahččá filmma, jus jearahalla dahje eara ládje.

Jus oahppit besset ieža välljet nie áibbas, dál mun humán gaskadási ohppiid birra, de han dat dušše hui álkit vástidastet, nu ahte jus daid veháš hástaliit, ahte mii dat lea maid áiggut diehtit, ahte jus don duon, dárbbášat go don eambo diehtit. Dat lea hui dehálaš, ja dies dieđusge boahtá dat ahte oahpaheddji de lea dat gii bagadalla, ahte de leat njulgestaga oahppit ieža geat barget ja suokkardallet [...] (Informánta 1)

Čiekŋalis oahppama oláheami oktavuodas lea dehálaš ahte oahpaheaddji duostta ohppiid leat iešheanalaččat ja maid luohittit ahte oahppit barget ieža, nu muitala informánta 1. Oahpaheaddji ferte addit dan válldi ohppiide ahte besset mearridit movt buoremusát sáhttet oláhit daid ulbmiliid mat leat bidjon. Oahppit fertejit beassat friddja ja iešheanalaččat bargat, muhto oahpaheaddji ferte seammás gozihit ahte buot oahppit barget ja ovdánit bargguin, vai ii geava nu go informánta lohka “ahte lea gollán golbma beavvi ja muhtin oahppi ii leat maide bargan”. Dat lea oahpaheaddji ovddasvástádus čuovvolit juohke ovttaskas oahppi ja heivehit oahpahusa oahppi návccaid ektui. Jus dákkár bargu galgá lihkkostuvvat, de ferte oahpaheaddjis leat buorre plána álggurájes.

Nu ahte de láve sáhttit diimmu loahpas, dahje bidjat ovttá áigemeari ahte die mii čoahkkanit ja muitalit maid mii leat, ja jus de lea oktage gii ii leat maidege oláhan, de dievsge válldat dainna sierra ahte mii dagáhi, ahte sáhtte go moai hutkat veahkkálaga [...] (Informánta 1).

Oahpaheaddji ferte leat hutkái go galgá bargat čiekŋalis oahppamin sámegealfágas ja geahččalit adnit somás vugiid baktindihte oahppanberoštumi ja -movtta. Informánta 1 muitala ahte fertet addit alddis olu, ja duostat leat veahaš *komiska* (suohtas), ovdamearkka dihte go grammatihkka lea temá. De ferte muhtomin atnit dakkár sániid mat eai dábálaččat soaitte adnon dákkár oktavuodas. Dainna vugiin sáhtta oazžut ohppiid fuobmát njuolggádusaid ja maid juogalágan muitinvehkiid hutkat. Informánta muitala ahte ii leat ávki dušše logaldallat, muhto ferte ráhkadit oahpahusa suohttasin ja hástalit ohppiid. Informánttat fas namuheaba ahte ii álo dárbbat ráhpát girijjiid, muhto baicca eará doammaid ráhkadit. Seammás deattuha ahte lea riektáčállin lea dehálaš go lohka “Mun meinen ahte galget oahppat čállit riektá, ja ahte galget oahppat sámegeiela”.

Sámegealfágas leat olu vejolašvuodát oláhit čiekŋalis oahppama. Informánta 1 čilge ovdamearkan oahpahusa gos suopmanat leat fáddán. Son muitala ahte jus galgá suopmaniidda čiekŋudit, de ii dárbbáš válldit eará go ovttá suopmana, ovdamearkka dihte Guovdageainnu suopmana, dan suokkardallát ja dasa čiekŋudit. Suopmanin leat olu earanoamašvuodát ja leat erohusat hupmángielas ja čállingielas ja sosioleavttat. De sáhtta joatkit giellaoahpain, ovdamearkka dihte vearbbaiguin ja de viidáseappot vearbasaohpamiin. Dien vuodul fuomášit movt lea čálalaččat, ja movt njálmmálaččat, ja fuomášuhttit ohppiid ahte “sin hupmán lea okta ášši, muhto nubbi lea ahte

čállingielas leat njuolggádusat”. Informánta čilgesta vel ahte sáhttet leat mán̄ga iešguđetdetlágan dadjánvuogi sátnái, muhto čállingielas ánkke lea vurdojuvvon ahte mii čuovvut čállinjuolggádusaid.

Sámegielfága lea leamaš fága maid dábálaččat leat klássaslanjas čađahan. Informánta 2 muitala lea dehálaš ahte molssodit oahppanarena ja praktihkkalaččat vásihit gos oahppit ieža besset geahččaladdat ja vásáhusaid vuodul oahppat. Seammás son fas geardduha ahte dušše oahppogirjiid bokte ii sáhte šaddat dárkilis oahppan. Digitála máilbmi lea veahkkin ohppiiide vejolašvuoda sirddášit oahppanarena, muhto praktihkkalaš barggu haga ii ollášuva čiekŋalis oahppan, go dan fertejit oahppit ieža beassat vásihit, ovdamearkka dihte njuovvama, ja dan oktavuodas atnit áiccuid, sihke ahte haksit, oaidnit, máistit, njoalostit, guoskkahit, jna. Dat fertejit ieža beassat praktihkkalaččat vásihit njuovvama, lassin teorehtalaš beallái. Eará ovdamearka movt čiekŋalis oahppama čađahit sámegielfágas ja muđui oahpahusas, informánta 1 movt son studeanttain hárvhalláma oktavuodas čađahii prošeavtta mas ulbmil lei čiekŋalis oahppan. Prošeavtta fáddá lei árbevirolaš máhttu ja dan galge oahppat rievssatgárduma bokte. Oahppit galge dasa čiekŋudit sihke teoriijai ja praktihkkalaččat.

Čađaheimmet rievssatgárduma ja gielaid ráhkadit teoriijas ja de váhkku gárdduimet ja manaimet juohke beavvi oahppame daid. Govvimet ja barggáimet daiguin doahpágiiguin, nu ahte go de gearggaimet de bázi dat maŋjelbargu. De mii galggáimet ráhkadit áviissa dan birra (Informánta 1).

Prošeavtta čađaheamis ja árvvoštallámis bohte ovdán mán̄ga fuomášumi. Oahppit oidne ahte ferte fitnat mán̄ga tuvrra meahcis go lea gárdumen. Sidjiide galggái gártat ipmárdus movt ráhkkanit ja movt čađahit. Sii galge maid oahppat iešguđet doahpágiid, nu ahte seammás oláhedje sámegielas eará mihtuid, earret eará čállima ja dainna lágiin čatnat oktii buot beliid prošeavttas, sihke teoriija ja praktihkkalaš oasi. Informánta 1 čilge ahte oahppit eai atnán gelbbolašvuoda dušše praktihkkalaš barggu oktavuodas, muhto šadde dan maid praktihkkalaččat ohppe fievrridit čállinmáilbmái. Informánta muitalii ahte ulbmil prošeavttain lei čájehit ahte go mán̄gga arenas lea beassan oahppat, ja mán̄gi dáhpáhuvvá, de dat darvána ja de lea dáhpáhuvvan dárkilis oahppan. Dákkár positiiva oahppan lea mielde nanneme árvvu sámegielfágas, nu muitala informánta 2. Son deattuha ahte sámegiela fágaplánas ferte váldit vuhtii buot beliid, sihke teoriija ja

praktihkkalaš oasi. Dát leat hui dehálaš oassi sámi skuvllas, sámi ohppiid ektui ja sámi kultuvrra seailuheamis. Go mánát dahje nuorat dovdet ahte sii sáhttet ja máhttet, ja leat dehálaččat ja ávkkálaččat servodagas, de nannejuvvo sin iešdovdu ja árvu, ja dat fas leat ávkin guottuide ja dovdduide, mii fas loahpaloahpas dáhká oahppanvuodu buorebun.

5 Digaštallan

Dán kapihttalis digaštalan dutkama bohtosiid ja metoda goabbat oasis. Bohtosiid maid ovdanbuvttán čanan teorijjaide. Bohtosiid digaštallama lean juohkán osiide seamma ládje go lean ovdanbuktán materiála. Álggos digaštalan movt informánttat ipmirdeaba čiekŋalis oahppama ja movt soai čatnaba dan sámegielfágii. Dasto digaštalan informánttaid ipmárdusa čiekŋalis oahppamis oahppoplána ektui. Loahpas digaštalan movt informánttat bargaba ja movt soai oaivvildeaba oahpaheaddjit galggaše bargat čiekŋalis oahppamiin.

5.1 Metoda digaštallan

Dutkamuša lean čadahan kvalitatiivvalaš metodain. Johannessen ja earát (2016: 96) čilge

dutkanmetoda ávkkálašvuoda dutkanoktavuođain. Kvalitatiiva jearahallamin lea vejolaš háhkat vuđolaš dieđuid diehtoaddiin maid livččii váttis dahje veadjemeahtun olahit ovdamearkka dihte kvantitatiiva dutkamiin. Kvalitatiiva jearahallamiin, semi-struktuvrralaš vuogi mielde, mun bessen vuđolaččat jearahallat ja informánttat beasaiga friddja muitalit oaviliid, jurdagiid ja juogadit sudno máhtu. Soai beasaiga čilget ja mun bessen dađistaga jearrat dahje bivdit sudno čilget dárkileappot dihto osiid. Dutkamušas mus leat guokte informánta geat leaba vástidan gažaldagaid maid vástádusaid lean guorahallan dutkama olis. Kvalitatiiva jearahallamiin lea ge vejolaš vuđolaččat háhkat dieđuid moatti informánttas, dan sadjái go veaháš dieđuid olu informánttain. Lean válljen ráddjet galle informántta jearahalan. Dutkosa ulbmil lea háhkat ja giedahallat vuđolaš dieđuid. Jearahallamiid oktavuođas mun lean dieđusge maid bidjan vissis rámmaid informánttaid dieđuide, earret eará jearahallanbagadusa bokte. Semi-struktuvrralaš jearahallan lea hábmejuvvon nu ahte dutkis lea váldi mearridit máid ja movt jearrá, ja dainna lágiin láidestit man guvlui dutkan galgá mannát. Dát sáhtá váikkuhit dutkanbohtosiidda, go dutkis lea veadjemeahtun leat áibbas objektiivvalaš kvalitatiiva dutkosis. Dutki sáhtá baicca dáhkat nu go Postholm (2018: 225) čilge ja geahččalit leat dihtomielalaš iežas subjektiivvalaš rollas.

Analyserenbarggus mun lean vuđolaččat bargan, sihke transkriberemiin ja bohtosiid giedahallamiin, Chilisa (2012: 217) rávvagiid ektui. Analyserenbarggus mun lean

dárkilit bargan ja geahččalan ovdanbuktit bohtosiid nu riehta go vejolaš, nu ahte dutkanbohtosiid jáhkehahttivuohta lea oidnosis čálloš. Dutkosis välljejin ahte ii mitalit informánttaid sohkaheali, agi, ja eandalii nama, go muđui in livčče sáhtán sihkkarastit informánttaid anonymitehta. Informánttaid anonymiseren sáhtá dagahit ahte sihke jáhkehahttivuohta ja luohtehahttivuohta láivuda dutkama, muhto dan dihte go sámi oahpahusfierpmádat lea ráddjejuvvon ja sámi oahpaheaddjit eai leat nu valjit de välljejin dáinna lágiin bargat.

5.2 Bohtosiid digaštallan

Čiekŋalis oahppan lea guovddážiis fágaodastusas ja oahppoplánat galget addit buriid rámmaid čiekŋalis oahppamii. Čiekŋalis oahppan lea dađistaga ovdánahttit gelbbolašvuođa ja doahpagaidd bistevaš ipmárdusa, vugiid ja fágaidd oktavuodaid ja fágasurggiid gaska. Dat mearkkaša ahte oahppit reflekterejit iežaset oahppama ja geavahit dan maid leat oahppan iešguđet vuogi mielde sihke oahpes ja amas dilálašvuođain, okto dahje ovtta earáiguin. Nu čilgeba maid Diseth (2020: 169, 170-171) ja Michaelsen (2019: 15-16).

Mun álggahin jearahallamiid čielggadit makkár doabaipmárdus informánttain lei. Mun ledjen ovdal jearahallamiid vásihan ahte oahpaheaddjit atnet maddái doahpaga dárkilis oahppan lassin doahpagaidd čiekŋalis oahppan, mii adno oahppoplánas. Lei čielggas ahte goappaš informánttaid mielas lei dárkilis oahppan eambo heivvolaš doaba. Informánta 1 lei atnán čiekŋalis oahppan, muhto logai ahte dárkilis oahppan lea várra vuohkkasit doaba. Dárkilis oahppan čilge eambo, ahte oahppan dáhpáhuvvá dárkileappot. Sihke informánta 1 ja 2 leigga ovttaoavivis ahte doaba čiekŋalis oahppan lea njuolga jorgaluvvon dárogielas “dybdeleáring”. Sátni čieŋal govvida čiekŋalisvuođa ja informánttat čilgiiga ahte sudno mielas lea čieŋal čadnon čáhcái ja ovdamearkka dihte mitala man čieŋal jávri lea. Informánta 2 čilge ahte dárkilis oahppan addá buoret gova das movt oahppan dáhpáhuvvá. Informánta čilgii maid ahte dárkilis-sátni mitala ahte oahppan dáhpáhuvvá dárkilit. Go dárkilit oahppá juoidá, de dáhpáhuvvá vuđolaš oahppan, ja oahppan sajáiduvvu olbmo muitui, ja de lea optimála oahppan. Diseth (2020: 173) ja Fullan (2018: 28) čilgeba ahte go oahppá nu bures ahte muitá dan, de máhttu lea sajáiduvvan. Dien vuodul sáhtá jurddašit ahte go oahppit ipmirdit dehálašvuođa čiekŋalis oahppamis, de beroštuvvet dan ipmárdussii ja ánggiruššet

viidásit oahppama. Go dárkilit oahppá de lea álkit dan atnit eará oktavuodain ja dainna lágiin šaddá máhttu gelbbolašvuohtan, dien čuoččuhusa nanne Diseth (2020: 171).

Informánttat čilgeba ahte čiekŋalis oahppamis ii beasa eret ja dan ii sáhte garvit. Soai aniiga árbevirolaš bargguid ovdamearkan ja dan oktavuodas namuheigga boazodoalu ja boazobargguid. Boazodoalus lea čiekŋalis oahppan lunddolaš oassi, go doppe fertet dovdat sihke báikenamaid, boazo,- dálke, ja luonddunamahusaid ja muđui sániid ja doahpágiid mat leat dehálaččat birgemis. Balto (2008: 13) lea čilgen ahte go mánná oažžu ovddasvástádusa ja luohttámuša ja šaddá geahččaladdat ja čovdosiid gávdnat, de mánná dovdá ahte su dáiddut ja čovdosat adnojit árvvus. Informánta 1 lohka ge, ahte vaikko nuorat eai vällje akademalaš máilmmi, de čuovvu čiekŋalis oahppan buot arenain, nu ahte dat ii leat čadnon dušše skuvlamáilbmái. Eira (2012: 15) čilge árbevirolaš máhtu ja sámegiela oktavuoda ja muitala ahte giella speadjalastá árbevirolaš máhtu.

5.2.1 Čiekŋalis oahppan sámegielfágas

Nu go informánttat muitaleigga, de lea oahppoplána oktan bajit osiin skuvllaid ja oahpahusa guovddáš stivrendokumeanta mii lea mielde mearrideame fágaid sisdoalu ja ulbmiliid. Mu dulkoma mielde mearridit stivrendokumeanttat oahppama “maid, movt ja manne”. Oahppoplánas, earret eará guovddášelemeanttain, boahtá ovdán oahppama “maid”, mii dárkkuha oahppama sisdoalu ja maid oahppi gálgá olahit ja oahppat. Stivrendokumeanttain boahtá maid ovdán earret eará movt oahpaheaddji galgá láchčit oahpahusa nu ahte buoremusat ovddida ohppiid oahppama, ja dát lea dasto oahppama “movt”. Oahppoplána bajit oasis boahtá ovdán oahpahuslága ulbmilparagráfas oahpahusa “manne” ja čilgejuvvo ná: Oahpahus skuvllas [...] galgá, gulahallamiin ja oktii ráđiid ruovttuin, rahpat uvssaid máilmmi ja boahtte áiggi guvlui [...] čanastaga. Dán vuodul mearriduvvo ahte ohppiin galgá leat vejolašvuohta háhkat gelbbolašvuođa nu ahte sáhttet eallit ja bargat ovtas dálá áiggis ja boahtteáiggis. Oahppoplána gealbomihttomearit addet oahpaheddjiide välljenvajolašvuođa iešgudet temáid ektui heivehit oahpahusa nu ahte šaddá čiekŋalis oahppan.

Njálmmálaš gálggat, máhttit čállit, máhttit lohkat ja digitála gálggat, leat vuodđogálggat sámegiella vuosttašgiellan oahppoplánas. Mun oainnán ahte

vuodđogálggat máhttit lohkat ja máhttit čállit leat dehálaččat mánáid ja nuoraid oahppamis, go nu čilgeba informánttat. Soai lohkaba ahte sámegiela bistevašvuohta ja seailuheapmi lea njuolgut čadnon árvui ja ávkkálašvuhtii. Dan dihte ferte nannet sámegielfága vai giella ii báze anitkeahttá ja láchppo. Informánta 2 muitala ahte ođđa oahppoplána nanne sámegielfága árvvu, ja dat boahdá hui čielgasit ovdán bajit oasis (Oahpahusdirektoráhtta 2020a), gos sámi ohppiid rievttit ja kultuvra nannejuvvo. Mun jurddašan ahte lea servodaga geatnegasvuohta leat buorre giellaovdagovvan mánáide ja nuoraide nu ahte sii šaddet sámi servodaga boahhteáigi ja giellaseailluheadjit. Mus lei miella sámegielloahpaheddjiin gullat movt sii jurddašit dan ektui ahte lea go čiekŋalis oahppamis váikkuhus sámegielfága boahhteáigái. Informánttat muitaleigga ahte lea doaivva giela seailut boahhteáiggis, muhto ballaba ahte sáhttet leat hástalusat ja áššit mat cagget giela seailuheami.

Nu go informánta 1 namuhii, de leat ođđa arenat gos giella adno. Instagram lea globála deaivvadanbáiki gos juohkehaš sáhtá juogadit govaid, videoid ja daid bokte teavsttaid. Dát ráhpá ođđa vejolašvuođaid čalmmustahttit giela, ja čuvget giela árvvu. Dán sáhtá maidái inkorporeret skuvlaárgabeaivái, ja dainna lágiin hásttuhit ohppiid juohkit govaid ja teavsttaid sámegillii. Dáikko bokte sáhtá olahit olles máilbmái. Servodaga riev dama ja ođđa áigásaš reaidduid geavaheapmi buktá hástalusaid, earenoamážit oahpaheddjiide. Oahpaheadjit fertejit čuovvuláhttit ja deaivvadit nuoraiguin doppe gos sii leat, ja diet eaktuda gelbbolašvuođa. Digitála reaiddut, neahttasiiddut ja áppát sáhttet leat amas áššit jus ii leat hárvánan daid atnit, earenoamážit oahpahusas. Dál čuožžu oahppoplánas ahte oahppit galget olahit digitála gelbbolašvuođa, ja dat mielddisbukta ahte oahpaheadjit fertejit máhttit atnit digitála reaidduid ja ávkkástallat daid oahpahusas. Oahpaheadjit fertejit ovdánahttit gelbbolašvuođa ja dađistaga ođasmahttit máhtuset ja dainna lágiin leat gergosat dustet digitála máilmmi. Nu go informánta muitalii sáhtá mángasis leat ballu luoitit dološmálet oahpahanvuogi masa leat hárvánan. Østern ja earát (2019: 24-25) vuodul čilge Salander ahte árbevirolaš jurdda mii didaktihkka lea, hástalusvu dálá áiggi didaktihkka jurddašeame ektui. Oahpahus ferte láchčojuvvon nu ahte ságastallamat, ovtasbarggut ja doaibmavejolašvuođat lea guovddáži. Diseth (2020: 169) ja Fullan ja earát (2018: 27, 42) deattuhit ahte čiekŋalis oahppama bokte oahppit galget šaddat oassin servodagas mii dađistaga riev dá. Fullana (2018: 42) globála komponeanttaid vuodul galgá oahppi

šaddat máilmmielláhttun ja dan dihte ferte oahpaheddjiid gelbbolašvuohta ovdánit dássálaga servodaga rievdamin.

Skuvla lea dehálaš giellaoahppanarena, lassin eará arenaide nugo ruoktu, astoáigi, mánáidgárdi, olbmát ja muđui servodat. Skuvla galgá láchčit dili nu ahte sihke giella ja giellariggodat seilluhuvvo, ja dan bokte vuhtiiváldit báikkálaš giela. Danne go servodat čađat rievdá, de fertejit skuvllas nannet sámegiela giellamáhtu ja giellagelbbolašvuođa nu ahte oahppit vuđolaččat ohppet giela. Vygorskij (2001) jurdagis giellageavaheami birra oainnán ahte giella seilluhuvvo go olmmoš ovdána dássálaga giellageavahemiin. Informánta muitalii ahte giella rievddada servodaga rievdamá ja dárbbuid ektui, ja earret eará digitála máilbmi lea buktán ođđa sátnehivvodaga masa giellageavaheaddjit fertejit bidjat fuomášumi. Ođđa digitála máilbmi ráhpa vejolašvuođaid, muhto bidjá eambo gáibádusaid giellageavaheaddjái. Digitála sánit leat sánit mat ilbmet dađistaga, dárbbu ektui. Informánta lohká ahte lea balahahtti ahte sánit váldet eará sániid saji jus giella ii duddjojuvvo ja jus sámegielas ii dáhpáhuvvá čiekŋalis oahppan. Čujuhan maiddá Helanderii (2016: 176) ahte eanet logu vuoruheapmi sáhttet addit oahppiide miellagova ahte unnilogu giella ii leat seammárvosas go eanetlogu giella. Diseth (2020: 171) ja Fullan (2018: 31) deattuheaba ahte oahppit fertejit aktiivvalaččat oassálastit iežaset oahppamis. Jus ohppiin lea beroštupmi ja oidnet ahte giela oahppamis lea ávki ja árvu láktasa dasa beroštupmi oahppat eambo. Dainna lágiin nannejuvvo giela sajádat ohppiin, skuvllas ja servodagas.

Giela beroštupmái ja seilluheapmái láktasa oahpaheaddji geatnegasvuohta plánet ja láchčit dili nu ahte oahpahasas leat buot bealit mielde, sihke giella ja kultuvra. Mu bargovásáhusaid vuodul oahpaheaddjerollas lean oaidnán man dárbbášlaš lea ahte oahpaheaddji dovda oahppi, ahte leat duogáš dieđut oahppi birra ja ahte oahpaheaddji vuhtiiváldá sihke oahppi gievrras beliid ja maiddá daid beliid gokko oahppi rahčá. Informántta čilgejumái čanan Balto (Balto 1997: 142; Balto 2008: 93) čilgehusa ahte gielas lea dehálaš mearkkašupmi ovdáneapmái. Giella lea mielde hukseme máná ja olbmo oassálastima ja gullevašvuođa sámi servodahkii. Giela bokte huksejuvvo oktasaš máilbmi ja kultuvra. Dan dihte ferte sihke dustet ođđa servodaga rievdamiid, boktit ohppiin beroštumi ja váldit vuhtii oktagaslaš oahppi nu ahte sáhtta olahit oahppoplána gáibádusaid ovdáneami dáfus. Østern ja earát (2019: 26) leat golmmačiegagis bidjan

oahppi ja oahpaheaddji seamma čihkii, dássáлага. Dan čilgejit nu ahte oahpaheaddji ferte ohppiin fárrolaga jurddašit ja lea su ovddasvástádus plánet dan vuodul ahte oahppi beassá olahit oahppama. Sosiokultuvrralaš oainnus šaddá máhttu ja ipmárdus sosiála ovtastallama bokte. Dat dárkkuha ahte oahppit galget ovtas eará ohppiiguin, oahpaheddjiin ja servodagain ovtasbargat nu ahte ovdánit. Dát nannejuvvo Ness & Diseth (2020: 99) čilgehusas ahte sosiála oahppama oktavuodas galgá oahppi leat aktiivvalaččat mielde ja oaidnit váikkuhusaid su oassálastimis. Dainna lágiin movttiiduvvo oahppi joatkit oahppat. Oahppi vuordámušat oahppamii ja sosiála oktavuodat eará ohppiide, oahpaheaddjái ja muđui servodahkii doibmet motivašuvdnan ja dainna lágiin mielde nanneme sámegeiela sajádaga ja seailuheami. Nie dulkon Danielsen ja earát (2020: 303) čilgehusa.

Oahppi galgá oassálastit iežas oahppamis ja ovttá ládje doaibmat iežas oahpaheaddjin. Nu čilgeba informánttat. Diseth (2020: 180) nanne dán go muitala ahte go oahppi lea háhkame čiekŋalis oahpu, de son atná beaktilis kognitiiva oahppanstrategiijaid. Oahppi ferte máhttit oaidnit dan maid galgá oahppat ja bargat dan badjelii ahte oahppá dán. Go oahppi galgá čiekŋalit oahppat, de son ferte oahppat oaidnit movt, manne ja goas son atná dáid strategiijaid. Oahppi oaidná de movt son sáhtá ávkkástallat dáid beliid ja dainna lágiin ođasmahttit iežas máhttu, leat diehtoáŋgir ja sáhkki, ja máhttit čilget fágalaš máhttu alces. Dainna lágiin son lea ovtastan ja automatiseren čiekŋalis oahppama. Dát automatiseren lea ávkkálaš ovdamearkka dihte go oahppit leat giellaoahpahasas. Informánta muitala ahte giellaoahpahasas sáhtá grammatihka oahpahit vuosttaš klássa rájes ja ovdánahttit dan dássedit skuvlavácciidettiin. Mun lean guorahallan ja oainnán ahte oahppoplánas sámegeielfágas vuosttašgiellan (Oahpahusdirektoráhtta 2020b) ii leat grammatihkka sátni adnon. Goitge giellaoahpa ja giellanjuolggadusaid bokte mat leat gealbomihttomeriid oahppoplánas lea grammatihkka oassin sámegeielloahpahasas. Informánta 1 muitala ahte lea dehálaš ahte oahppit máhttet čállit riekta, ahte riektačállin lea guovddáš oassi giellamáhtus ja dainna lágiin maiddái giellaseailluheamis.

Skuvllain ja oahpaheddjiin lea ovddasvástádus bargat vuđolaččat fágaodastusain vai sáhttet heivehit ja addit optimála oahpahasas ohppiide. Bajit oasis (Oahpahusdirektoráhtta 2020a) boahtá ovdán ahte gealbodoahpaga ferte ipmirdit, go dat galgá leat vuodđun oahppoplánabargui ja árvoštallanbargui árvoštallat ohppiid

fágalaš gealbbu. Oahpaheaddjit fertejit ovttas bargat ja geahččat oktalaččat fágaid ja fágaid rastá gealbomihttomeriid. Dát boahtá ovdan jearahallamis gos informánta mitalii ahte su bargosajis sii šadde olu bargat árvvuiguin oahppoplána ektui. Sii šadde ovttaráđálaččat bargat ja hábmet oahpahusorganisašuvnna ja dainna lágiin oamastit oktasaš jurddašeami. Go olmmoš oamasta juoidá, de dus lea čiekŋalis máhttu ja dat gullá dutnje. Dása čanan Aikio (2010: 126) jurdaga olbmo iešbirgejumi birra, dan ahte olmmoš ferte ovdánit jus galgá fuomášit ja doalahit sajádagas servodagas.

Oahppoplánas sámegeielfágas deattuhuvvo ahte árvvut galget árvvusadnot, nu movt informánttat muitaleigga. Informánttat muitaleaba ahte árvvut leat eambo vuhtiiváldon ođđa oahppoplánas. Dát mielddisbuktá, nu go oahppoplánas maid boahtá ovdán, ahte oahppit galget ieža leat mielde mearrideame mas galgá leat árvu. Oahppi jietna galgá gullot, su jietna galgá vuhtiiváldot, ja nu lea son mielde váikkuheame iežas oahppama ja sisdoalu. Oahppoplánas lea namuhuvvon earret eará gealbomihttomeriin ahte oahpaheaddji galgá ohppiide addit válldi váikkuhit oahpahusa ja oahppan hálu árvvosmahttit. Dainna lágiin besset oahppit ovdánit ja čájehit gealbbuid iešguđet bargovugiin sihke okto ja earáiguin.

Oahppit galget ieža leat guovddázis iežaset oahppamis. Dat mielddisbuktá ahte oahppit galget kritihkalaččat iežaset árvvoštallat ja maiddá dilálašvuođa ektui. Jearahallamiin bođii ovdán ahte dát bealit leat rievdan ovdalaš oahpahusa ektui. Bajit oasis lea sierra oassi demokratiija ja mielborgárvuolta, mii dárkkuha ahte skuvla galgá láchit dili nu ahte oahppit šaddet aktiivvalaš mielborgárin. Dat galgá addit gealbbu oassálastit demokratiija viidásetovdánahttimis Norggas. Oahpaheaddjit galget oahpahas addit ohppiide máhtu ja gálggaid nu ahte sáhttet dustet hástalusaid demokrátalaš prinsihpaid mielde. Dát oassi boahtá ovdán Fullan ja earát (2018: 42) čilgehusas čiekŋalis oahppama birra ja lea okta guđa globála komponenttain, gos oahppi galgá earret eará ovdánahttit empatiija ja čájehit ja máhttá čoavdit mánggadáfot čuolmmaid. Dainna lágiin šaddá son máilmmi mielborgárin. Sámegeiela oahppoplánas boahtá ovdán ahte sámegeielas vuosttašgiellan galget oahppit bargat iešguđetlágan fáttáiguin ja dainna lágiin oahppat árvvusatnit demokratiija ja dan áimmahuššat. Dát láktasa maiddá ohppiid identitehtahukseii. Mun dulkon Hirvonen (2003: 119) go lohka identitehta hábmejuvvo árvvuid vuodul, ahte earret eará mielborgárvuodain oahppit ásahtit oktasaš identitehta ja gullevašvuođa. Dien nanne maiddá Balto (2008: 28).

5.2.2 Movt oahpaheaddjit barget čiekŋalis oahppamin

Jearahallamiin čielggai ahte oahpaheaddji ovddasvástádus čiekŋalis oahppamis lea ahte son galgá plánet ja bagadallat. Lea oahppi gii gálgá ieš vásihit oahppama, ja leat guovddážis iežas oahppamis. Oahppit fertejit ieža vásihit buot beliid oahppamis ja beassat dovdat ahte lea son ieš gii oamasta vásáhusaid, ja ahte ii leat ožžon dáid earáin. Dát lea guovddáš oassi John Dewey oahppanoainnus (Dewey 1916/1997; Diseth 2020: 179; Egelanddal & Ness 2020: 69). Doppe čilgejuvvo ahte oahppi galgá vásihit čuolmmaid, geahččaladdat vejolaš čovdosiid gávdnat, reflekteret iežas oahppama ja dainna lágiin háhkat alces čiekŋalis oahppama ja dan bokte gelbbolašvuoda.

Oahpaheaddji rolla oahppi oahppamis šaddá dasto árvvoštallat oahppama ja bagadallat oahppi. Oahppi galgá ieš vásáhusaid árvvoštallat ja dan bokte reflekteret movt, maid, ja manne lea oahppan. Dewey teorija čujuha maid bargovuohkái, ahte oahppi oahppá buoremusat go oahppá barggu bokte. Das boahtá ovdán ahte olmmoš lea barggánis sivdnáduš, ja olmmoš sáhtá barggadettiin oahppat, ja mannel reflekteret iežas oahppama. Oahppi galgá leat guovddážis iežas oahppamis ja galgá aktiivvalaččat searvat oahpahusdoaimmaide. Informánttas lei ovdamearka go sus lei studeanta su luhtte ja soai čadaheigga proševtta mas čiekŋalis oahppan lei ulbmil. Proševttas galge oahppit oahppat árbevirolaš máhtu čiekŋalis oahppama bokte. Dasto galge fievrredit dan maid ledje oahppan eará dilálašvuhtii. Dán oktavuodas oahppit ledje teorijas oahppan árbevirolaš barggu, dan praktihkalaččat čađahan, ja dasto fievrridan dán máhtu čálamáilbmái. Pellegrino ja Hilton (Diseth 2020: 170-171) čilgehusa vuodul lea čiekŋalis oahppan proseassa olahuvvon go oahppi máhtá fievrredit dan maid lea oahppan ođđa dilálašvuhtii. Ohppiide sáhtá nu go informánta muitala, leat hástaleaddji oaidnit maid galget oahppat, muhto su bagadallama bokte de galget sii fuomášit ja háhkat ođđa máhtu, ja dan máhtu fas atnit hukset eará máhtu. Nu lea máhttu fievrriduvvon eará dilálašvuhtii. Dán oktavuodas sáhtá čuožžilit hástalus olahit buot ohppiid, go ohppiin leat iešguđetlágan návccat ja dárbbut. Fullan (2018: 50) čilge ovttalágánvuodahypotesa, ja dat sisttisoallá ahte čiekŋalis oahppan lea earenoamáš buorre sidjiide geat eai heive dábalaš skuvlavuogádaga siskkobeallai, geat gáhččet olggobeallai “normála”. Informánta maid muitala ge ahte jus leat muhtimat geat bártidit boahtit johtui, geat dárbbášit liige čuovvoleami, de lea oahpaheaddji geatnegasvuohhta

sin veahkehit. Dáinna lágiin lea čiekŋalis oahppan čadnon konstruktivistalaš oahppanoidnui, gos sihke oahppi-oahppi-bagadallan ja oahppi-oahpaheaddji-bagadallan galgá doaimmat doarjjan ja veahkkin oahppi oktagaslaš oahppamii.

Oahpaheaddji bargu ja geatnegasvuohta heivehit ohppiide hástaleaddji bargguid maid bokte son addá ohppiide sihke bagadallama ja responssa. Oahppi sáhtá čilget iežas jurdagiid ja de addá oahpaheaddji responssa mii sáhtá veahkehit oahppi smiehttat, gávdnat čovdosiid dahje evttohit bargovuogi mot viidásit bargat. Informánta čilgii ahte oahpaheaddjit šaddet atnit áiggi ohppiide čilget masá oahppan galgá leat ávkin. Nu maiddái boahtá ovdán Diseth (2020: 180) čilgehusas. Oahppit leat mielde váikkuheame ulbmiliid ja dákko bokte ožžot maid responssa movt olahit oahppanulbmiliid. Go dáinna vugiin oahppá, de beassá oahppi čiekŋalit oahppat ja dat darvána muitui. Dađistaga go oahppi oahppá eambo de šaddá bastevaš máhttun. Dát lea maid guovddáš oassi árbevirolaš máhtu oahppanvuodus. Árbevirolaš máhtu oahpat buoremusat bargguid čađa, go máŋgii barggat dan seamma ja go oahpat bargovugiid. Dan nanne Hirvonen (1997: 116). Árbevirolaš máhttu lea máhttu mii seailu go fievrriduvvo buolvvas bulvii. Máhtu sirdin boahstevaš buolvvaide čájeha gelbbolašvuoda ja čiekŋalis máhtu. Balto (2008: 54) čilge maid ahte máhtu sirdin lea árbevirolaš máhtu dovdomearka.

Oahpaheaddji galgá plánet ja láchit oahpahusa nu ahte oahppit besset máŋgga láchkai, ja iešgudet oktavuodain čájehit gelbbolašvuodaset mas áddejupmi, reflekšuvdna ja kritihkalaš jurddašeapmi leat oassin. Informánta muitalii su vásáhusa birra go sus lei čiekŋalis oahppan fáddán oahpahasas. Egelandstal & Ness (2020: 67) ektui čuovui informánta reflekterejuvvon dáhku guhtta dási. Oahppit besse vásihit čuolmma, suokkardallat, geahččaladdat čovdosiid, reflekteret iežaset oahppama ja dainna lágiin háhkat bastevaš ja čiekŋalis máhtu. Vaikko informánta lihkestuvai bargguin, de ii leat buot maid sáhtá plánet. Mun ohppen iežan hárhallanoahpaheaddjis go ledjen hárhallamis ahte árgabeaivválaš eallima ii sáhte ollásit plánet ja ahte dan sáhtá šaddat heivehit beaivvis beaivái. Dán ferte váldit vuhtii go oahpahusa pláne ja nu go informánta muitalii, de sáhtá šaddat árvvoštallat, rievdadit ja ođđasit heivehit bargguid ja oahpahusa.

Informánttain bođii ovdán ahte ođđa oahppoplána ektui lea veadjemeahttun dušše girjjiid bokte oahpahit ja oahppogirjjiide ii leat šat nu olu atnu. Girjjiid bokte oahpahit fága lea dološ dahje boaresmállet jurddašuvuođi. Nu dadjá informánta. Dasa sáhtá leat ággan ahte mii leat eambo ja eambo olleme digitála áigodahkii. Ovdamearka dihte sáhtáše digitála- ja neahtta oahpponeavvut gávdnot jođáneappot neahtas dan sadjái go girjealmmuhemiid vuordit. Dat guoská earenoamážit sámegiell oahppogirjjiide. Oahppoplánas deattuhuvvo ahte ohppiin galget leat digitála gealbbut atnit iešguđet tehnikkalaš ja digitála reaidduid sihke gulahallamii, fágalaš barggus ja sosiála oktavuodain. Digitála máilbmii lea maid mielde leamaš ráhpáme vejolašvuoda sirddášit oahppanarena ođđaáigásaš reaidduid bokte. Ođđa áiggit mielddisbuktet ahte olbmot geatnegahttojuvvojit oahpásmuvvat digitála reaidduide maid fas sáhtá ávkástallat earet eará gáiddusoahpahusas. Oahpahusa sáhtá čuovvut digitála reaidduid bokte vaikko vel ealloravddas ge, muhto vaikko digitála máilbmii ráhpá vejolašvuodaid čuovvut oahpahusa, de praktihkalaš barggu haga ii ollašuva čiekŋalis oahppan. Praktihkalaš beali fertejit oahppit ieža beassat vásihit. Okta ovdamearka sáhtá leat njuovvan, gos oahppit besset atnit áiccuid. Haksit, oaidnit, máistit, njoalostit, guoskkahit leat áiccut mat adnojit dán barggus. Árbevirolaš bargguid oktavuodas lea čielggas ahte praktihkalaš bargguin lea čanastat čiekŋalis oahppamii, ja dan bokte lea dehálaš sirdit oahppanarena dohko gos oahppan dáhpáhuvá.

Iežan vásáhusaid vuodul oaivvildan ahte lea ávkálaš sirdit oahppanarenaid. Čiekŋalis oahppama oktavuodas lea dehálaš atnit iešguđet oahppanarenaid ja dainna lágiin čatnat praktihkalaš doaimmaid akademalaš máilbmái. Dán lean ieš vásihan sihke dalle go ieš ledjen oahppi, ja maiddái maŋŋel bargoeallimis, luondduskuvllaid bokte. Mun ledjen oahppi Guovdageainnu nuoraidskuvllas, gos luondduskuvllat leat leamaš oassin oahpahusas dalle juo. Luondduskuvllat čadahuvvojit 8. - 10. ceahkis ja leat čadnon iešguđet áigodagaide skuvlajagis. Luondduskuvllain galget oahppit bargat ja vásihit praktihkalaš ja árbevirolaš bargguid mat leat čadnon daidda iešguđet “skuvllaide”. Oahppit ožžot luondduskuvllain vejolašvuoda atnit ja čájehit iežaset duogášmáhtu ja maiddái oahppat ja atnit ođđa fágasániid ja doahpágiid nu movt čuožžu sámegielfága gealbomihttomeriin logat ceahki maŋŋel. Dan bessen vásihit sihke dalle go ieš ledjen oahppi ja dál go lean leamaš oahpaheaddjerollas luondduskuvllain. Luondduskuvllaid váldoulbmil lea árbevirolaš máhtu fievrredit buolvvas bulvii ja nannet sámi kulturárbbi árvvu. Nu bođii ovdán go ságastallen kollegaiguin dán ášši birra. Oasseulbmilat leat

fuomášahttit árbevirolaš máhtu árvvu ja oahppat luonddu girjáivuođa. Ulbmil lea maiddáii nannet ovttasbarggu gaskal skuvlla ja ruovttu, nannet ovttasbarggu ja sosiála čanastagaid sihke ohppiid gaska ja oahppi ja oahpaheaddji gaska. Oahppit galget maid oahppat váldit ovddasvástádusa iežas oahppamis, oahppat birget luonddus ja máhttit atnit sániid, doahpágiid ja dadjanvugiid mat gusket lundui.

Go oahppit leat olahan čiekŋalis oahppama praktihkalaš ja konkrehta bargguid bokte de lea vejolaš dan seamma máhtu fievrredit abstrákta máilbmái. De sáhtta girjemáilmmis viidáseappot háhkat máhtu ja gelbbolašvuođa máid fas sáhtta atnit ávkin eará oktavuodain ja viidásit oahppamis. Dása sáhtta atnit ovdamearkan lávu temán. Oahppi beassá praktihkalaččat bargat lávu ceggemiin ja njálmmálaččat oahppat doahpágiid ja namahusaid mat gusket lávvui. Go oahppái sajáiduvvu dát máhttu de lea álki dainna bargat viidáseappot abstrakta hámis. De sáhtta vaikko klássalanjas bargat lávvutemáin ja fievrredit máhtu čálalaš girjemáilbmái.

6 Loahpahus

Geaidnu válbmet masterdutkanosa lea leamaš suohtas, ávkkálaš ja hástaleaddji. Ovdal dutkama mus lei bajil oahppan das mii čiekŋalis oahppan lea, ja dál dovddan ahte mus lea buoret gelbbolašvuohta ja lean háhkan nanu vuođu lávket bargoeallimii ja bargagoahtit sámeielain oahpahusas oahppoplána olis. Dutkanbargu lea mu fuomášuhtán movt sáhtán dustet boahttevaš oahpahusa hástalusaid. Masterdutkanosa loahpahan guorahallama ja bohtosiid konklusuvnnain, dutkamuša mearkkašumiin ja movt viidásit sáhtáši dutkat.

Dutkama ulbmil lei guorahallat movt oahpaheddjiid vásáhusat sáhttet leat ávkkálaččat oahpahussii gos čiekŋalis oahppan galggašii olahuvvot. Lean geahččalan vástidit dutkangažaldagaid fáttá teoriijaid bokte, movt ávkkástallat heivvolaš dutkanmetodaidda ja guorahallan dutkanbohtosiid teoriijaid vuođul.

6.1 Konklusuvdna

Kvalitatiiva dutkama bokte lean oahppan movt kritihkalaččat ja ehtalaččat galgá guorahallat. Čiekŋalis oahppan lea fáddá máid mun boadán deattuhit ja fievrridit skuvlaárgabeaivái ja dahkat oassin iežan oahpaheaddjeámmáhii. Lean guorahallan dán fáttá nu ahte beasan čalmmustahttit dehálašvuođa dárkilis ja čiekŋalis oahppamis. Dutkkadettiin mus lea boahtán odđa oaidnu mii čiekŋalis oahppan lea, ja ahte maiddá dárkilis oahppan livččii heivvolaš doaba, mii maiddá lea mu millii sajáiduvvon. Dat lea diedusge dan dihte go informánttat čilgiiga dan guovtti doahpagis erohusa ja čanaiga doahpaga ja jorgaleami čielga kontekstii.

Guorahallama vuođul lean mun gávnahan ahte oahpaheddjiin lea nanu máhttu ja gelbbolašvuohta láchit oahpahusa nu ahte čiekŋalis oahppan šaddá lunddolaš oassi skuvlaárgabeaivvis ja giellaoahpahusas. Guorahaladettiin ja iežan vásáhusaid bokte lean oaidnán ahte oahppoplána oktan bajit osiin ferte oahpaheaddjis álo leat muittus. Oahppoplána lea guovddáš oassi oahpaheaddjiámmáhis ja dan lea veadjetmeahtun garvit. Dutkosis boahtá ovdan ahte čiekŋalis oahppamis ja árbevirolaš máhtus lea nana čanastat ja leat ovttalárganvuođat. Dan dihte oaihvildan ahte sámi skuvllain ja sámeielain

oahpahusas lea vejolašvuohta atnit árvvus ja ávkkástallat árbevirolaš máhtu, olahan dihte čiekŋalis oahppama.

Lean maid fuomášan man dehálaš dat lea ahte giella seailluhuvvo ja ahte giellariggodat adno árvvus. Sámeigiella dálá áiggis hásttuhuvvo eará gielaid ektui, maddái digitála gulahallangiela ektui. Sihke mus ja informánttain lea ballu ahte eará gielat sajáiduvvet sámeigiela sadjái. Jus sámeigiella galgá seailut ja bissut nanu giellan, de fertet oppa sámi álbmot leat dihtomielalaš servodatrievdama ektui ja sámeigiella ferte eambo oidnogoahhtit ja adnot buot oktavuodain.

6.2 Dutkamuša mearkkašupmi ja viidásit dutkan

Sávašin ahte čálus livččii ávkkálaš sámi oahpaheddjiide, sámi studeanttaide ja sámi servodahkii. Dutkamušas bohtet ovdán bealit mat sáhttet leat ávkin oahpaheddjiide ja studeanttaide go galget oahpásnuvvat čiekŋalis oahppamii ja movt dainna sáhttá bargat. Sámi skuvllat ja servodat ferte bargat dan ala ahte sámeigiella doalahuvvo ealli beaivválaš giellan vai seailluhuvvo.

Čiekŋalis oahppan lea hui viiddis fáddá ja mun lean dás dušše oasi guorahallan, ja dovddan ahte lea nu olu maid sáhtášii viidásit dutkat. Dan dihte lea sávahahtti ahte dutkamuš boktá beroštumi viidásit guorahallat ja dutkat fáttá sámi geahččanguovllus ja movt temáin sáhtášii bargat eará fágain ja oktavuodain skuvllas.

Mu stuorámus sávaldat lea ahte sámi servodahkii lassánit oadjebas giellageavaheaddjit, vai giella seailu.

Giella lea dego dolla, dat nohká jus luoittát jáddat.

Mun lean vásihan, mun lean guorahallan ja mun lean čiekjalit oahppan.

Gáldut

Informánttat

Informánttat leat anonymiserejuvvon.

Girjjálašvuohta

- Aikio, Aimo (2010): *Olmmošhan gal birge. Áššit mat ovddidit birgema*. Kárášjohka: ČálliidLágádus.
- Balto, Asta M. 1997. *Sámi mánáidbajásgeassin nuppástuvvá*. Oslo: Ad Notam Gyldendal AS.
- Balto, Asta M. (2008): *Sámi oahpaheaddjit sirdet árbevirlaš kultuvrra boahhtevaš buolvvaide: dekoloniserema akšuvdnadutkamuš Ruota beale Sámis (Vol. 4/2008)*. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
- Battiste, Marie 2013: *Decolonizing education – nourishing the learning spirit*. Saskatoon, SK. Canada: Purich Publishing Ltd.
- Berkes, Fikret 2008: *Sacred Ecology*. Second Edition. New York & London: Routledge.
- Chilisa, Bagele 2012/2020: *Indigenous Research Methodologies*. University of Botswana. USA: SAGE Publications, inc.
- Dalen, Monica 2011/2019: *Intervju som forskningsmetode – en kvalitativ tilnærming*. 2. utg. Oslo: Universitetsforlaget.
- Danielsen, Anne Grete & Diseth, Åge & Haldal, Janicke & Kvello, Øyvind, Egelandslida, Kjetil & Ness, Ingunn Johanne & Sætra, Emil 2020: *Elevens beste og pedagogiske perspektiver – en analyse*. - A. G. Danielsen (doaimm.), *Til elevens beste. Pedagogiske perspektiv*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS
- Dewey, John. (1916/1997) *Democracy And Education – an introduction to the philosophy of education*. New York: Simon & Schuster
- Diseth, Åge 2020: *Dybdelæring – motivasjon og læringsstrategier som fremmer elevenes forståelse*. - A. G. Danielsen (doaimm.), *Til elevens beste. Pedagogiske perspektiv*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS
- Egelandsdal, Kjetil & Ness, Ingunn Johanne 2020: *“Læring som praksis” – John Deweys pragmatisme*. - A. G. Danielsen (doaimm.), *Til elevens beste. Pedagogiske perspektiv*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS

- Eira, Inger Marie Gaup 2012. *Muohttaga jávohis giella*. Sámi árbevirolaš máhttu muohttaga birra dálkkádatrivdanáiggis. Čálus Dr. Grádii. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Fullan, Michael & Quinn, Joanne & McEachen, Joanne 2018: *Dybdelæring*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Helander, Nils Øivind 2016: *Ohppojuvvon ja sohppojuvvon giella. Gielladiđolašvuohta, čálamáhttu ja guovttegielatvuohta*. Dieđut 1/2016. Guovdageaidnu: Sámi Allaskuvla.
- Hirvonen, Vuokko 2003: *Mo sámáidahttit skuvlla? Reforpma 97 evalueren*. Kárášjohka: ČálliidLágádus.
- Johannessen, Asbjørn & Tuft, Per Arne & Christoffersen, Line. 2003/2016: *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt Forlag AS
- Joks, Solveig (2008): *Boazodoallu – eallinvuogi máhtut*. Sámi dieđalaš áigečála. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla, UiT Norges arktiske universitet.
- Kuokkanen, Rauna. 2009: *Boaris dego eana: eamiálbmogiid diehtu, filosofijat ja dutkan*. SÁMIacademica. Kárášjohka: ČálliidLágádus.
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend. 2009/2017: *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Larsen, Ann Kristin 2017/2020: *En enklere metode. Veiledning i samfunnsvitenskapelig forskningsmetode, 2. utgave*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Hálddašanláhka 2015 = *Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven)*: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1967-02-10>. (Viežžan 12.05.2021.)
- Máhttodepartemeantta 2016: Kunnskapsdepartementet (2016) *Fag – Fordypning – Forståelse – En fornyelse av Kunnskapsløftet* (Meld. St. 28 (2015-2016) <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-28-20152016/id2483955/sec1> (Viežžan 14.05.2021)
- Michaelsen, Ann Sørum 2019: *Det digitale klasserommet. Utnytt mulighetene!* Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Ness, Janicke & Danielse, Anne Grete 2020: *Sosiokulturell teori – Vygotskij, Lave og Wenger. - A. G. Danielsen (doaimm.), Til elevens beste. Pedagogiske perspektiv*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS

- Oahpahusdirektoráhtta 2020a = Utdanningsdirektoratet 2020: *Bajitoassi – vuodđooahpahusa árvvut ja prinsihpat*: <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del?kode=sfs01-05&lang=sme> (Viežžan 14.05.2021).
- Oahpahusdirektoráhtta 2020b = Utdanningsdirektoratet 2020: *Oahppoplána – sámeigiella vuosttašgiellan (SFS01-05)*: <https://www.udir.no/lk20/sfs01-05> (Viežžan 14.05.2021).
- Oskal, N. 2007: Muhtin dieđafilosofalaš váttisvuodát vuodđudit earenoamaš álgoálmotmetodologiija. *Sámi dieđalaš áigečála 1-2*: s. 161-180. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla, Tromsø: Det arktiske universitet i Tromsø
- Postholm, May Britt 2005/2011: *Kvalitativ metode. En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier. 2. utgave*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Postholm, May Britt & Jacobsen, Dag Ingvar 2018: *Forskningsmetode for masterstudenter i lærerutdanning*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk
- Sámi allaskuvla 2021 = Dutkanetihkka: <https://samas.no/se/dutkan/dutkanetihkka> (Viežžan 14.05.2021)
- Sjöberg, Lovisa Mienna 2018: *Att leva i ständig välsignelse. En studie av sivndnit som religiös praxis*. Oslo: Universitetet i Oslo – Det teologiske fakultet.
- SNL = Store Norske Leksikon: <https://snl.no/innholdsanalyse> (Viežžan 12.05.2021)
- Vygotskij, Lev S. 2001: *Tenking og tale*. Alex (doaimm). Oversatt av Tore-Jarl Bielenberg og Margareth Toften Roster. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- WINHEC 2002 = World Indigenous Nations Higher Education Concorium: <https://winhec.org/About-us> (Viežžan 28.04.2021)
- Østern, Tone P. & Dahl, Thomas & Strømme, Alex & Petersen, Jesper Aagaard & Østern, Anna-Lena & Selander, Staffan 2019: *Dybde//læring – en flerfaglig, relasjonell og skapende tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.

Eará gáldut

- Nutti, Ylva Jannok 2018: *Álgaheapmi Dieđateoriija ja dutkanmetodat VIDIE-3100/V5DIE-3100*. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla. (Logaldallan)

Mildosat

Miellddus 1 – Miehtan searvat jearahallamii (dárogiillii).

Vil du delta i forskningsprosjektet

«Dárkilis oahppan ja oahpaheapmi»

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å finne ut hvordan lærere og skoleledere skal jobbe med dybdeløring i samiskfaget iht. den nye læreplanen. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Dette er innhenting av materiale til masteroppgaven min i grunnskolelærerutdanning ved Sámi allaskuvla, som er planlagt ferdigstilt våren 2021. Jeg skal skrive om hvordan lærere og skoleledere tenker å jobbe med dybdeløring i samiskfaget. Problemstillingen i arbeidet er «Hvordan kan lærere sikre dybdeløring i undervisning i samiskfaget på skolen?», og det er dette jeg kommer til å stille spørsmål om.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Sámi Allaskuvla er ansvarlig for prosjektet.

Elena Skum er student som gjennomfører prosjekt, intervju og masteroppgaveskriving. Ylva Jannok Nutti er veileder.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Jeg har valgt å spørre lærere som jeg har fått inntrykk av at har god kompetanse innenfor samiskfaget. Jeg velger også på grunnlag av hvem jeg har fått utpekt av veileder.

Hva innebærer det for deg å delta?

- *«Hvis du velger å delta i intervjuet, innebærer det at du deltar i et muntlig intervju. Det vil ta deg ca. 45-60 min. Spørreskjemaet inneholder spørsmål om dybdeløring og å jobbe som lærer i samiskfaget. Dine svar fra spørreskjemaet blir tatt på opptak, for så transkribert etter intervjuet.»*

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Student og veileder vil ha tilgang til opplysningene.
- Deltakere vil ikke kunne gjenkjennes ved publiseringa av masteroppgave. Det vil kun komme frem at det er lærere innenfor samiskfaget.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Opplysningene anonymiseres når prosjektet avsluttes/oppgaven er godkjent, noe som etter planen er Mai 2021. Personopplysninger vil deretter slettes, i form av tekst og lydopptak.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- å få slettet personopplysninger om deg, og
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Sámi Allaskuvla har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Sámi Allaskuvla ved Ylva Jannok Nutti (veileder). E-post: [REDACTED]
Tlf.nr: [REDACTED]
- Elena Skum (Student). E-post: [REDACTED] Tlf. Nr: [REDACTED]
- Vårt personvernombud: Joakim Bakkevold. Epost: personvernombud@uit.no
Tlf.nr.: [REDACTED]

Hvis du har spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personverntjenester@nsd.no) eller på telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Elena Skum
(Student)

Ylva Jannok Nutti
(Veileder)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «*Dárkilis oahppan ja oahpaheapmi*», og har fått anledning til å stille spørsmål.

Jeg samtykker til:

- å delta i *intervju*.

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

---

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Miellddus 2 - Jearahallanbagadus

Jearahallanbagadus

Intervjuguide lea hábmejuvvon málliin dahje doarjjaárkan jearahallamiid ávkin, sihkkarastet ahte buot fáttát gokčojuvvot ságastallanbottus. Das ii leat ulbmil ahte galgá čuovvut čuoggás čuoggái, dat lea danin go mun áiggun vuogas ságastallama informánttaiguin, ja áiggun oláhit persovnnalaš vásáhusaid ja oaiviliid. Lean meroštallan ahte jearahallamat šaddet gaskal 45-60 min.

Dutkančuolbma

Movt sáhttet oahpaheaddjit/skuvlajođiheaddjit sihkkarastit ahte dáhpáhuvvá čiekŋalis oahppan/dárkilis oahppama oahppis sámegielfágas ja -oahpahusas skuvllas.

Dutkanjearaldagat

Fáddá	Temáhtalaš jearaldagat	Oahpaheddjiide jearaldagat
Dybdelæring Dárkilis/Čiekŋalis oahppan	<ul style="list-style-type: none"> - Dárkilis oahppan / Čiekŋalis oahppan? - Leago doaba dárkilis oahppan dahje čiekŋalis oahppan oahppis dutnje? - Maid don diedát dárkilis oahppama birra? - Maid mearkkaša sátni dárkilis oahppan dutnje?	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Maid fertet don (oahpaheaddjin) bargat oláhandihtii dárkilis oahppama klássalanjas?</i> - Movt don lámčát dili vai ohppiide šaddá eambo dárkilis oahppan skuvllas
Samisk i skolen Sámegiella skuvllas (Sámegielfága)	<ul style="list-style-type: none"> - Lea go dehálaš ahte oahppit ohppet sámegiella skuvllas? - Oaivvildat go ahte oahppiin galgá leat dárkilis oahppan? - Maid don jurddašat sámegielfága birra boahhteáiggis?	<ul style="list-style-type: none"> - Maid don oaivvildat dárkilis oahppama birra sámegielfágas? - Lea go dárkilis oahppamis váikkuhus fága boahhteáigái?
Nye læreplanen Odđa oahppoplána	<ul style="list-style-type: none"> - Diedát go gos odđa oahppoplánas boahotá ovdán dárkilis oahppama birra? - Diedágo movt doppe čuožžo? - Movt don barggát dárkilis oahppamin odđa oahppoplána olis.	<ul style="list-style-type: none"> - Movt don oaivvildat ahte oahpaheaddji galgá vuhttiváldit olles oahppoplána sámegielfágas? - Movt don oaivvilidat ahte oahppoplána bajit oassi váihkkuha oahpahusa sámegielfágas?

Alt 1. Movt galget oahpaheaddjit / skuvlajođiheadjit bargat dáinna ja movt oláhit?

Alt 2. Movt galget oahpaheaddjit / skuvlajođiheadjit ráhkkanit oahpahussii go oahppi oahppamis galgá ulbmilin leat dárkilis oahppan? Movt oahpaheaddjit ipmirdit dárkilis oahppama ja movt definerejit sii dan teorehtalaččat?

Álggahus:

Diehtujuohkin prošavtta birra, introduseret studeanta ja informántta.

Dá leat váldogažaldagat mat bohtet stivret jearahallama.